

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ “ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ”**

**ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΣ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ**

ΤΙΤΛΟΣ

Λέσβος, Χίος, Σάμος :Συγκριτική πολιτική ιστορία κατά την αρχαιότητα

Του

ΒΑΜΒΟΥΚΛΗ Αθανασίου

Επιβλέπων: ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ Βασίλειος, Καθηγητής

ΜΥΤΙΛΗΝΗ 2017

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της εργασίας αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω όλους εκείνους, που με στήριξαν πραγματικά και διέθεσαν το χρόνο και την υπομονή τους ώστε να πραγματοποιηθεί αυτή η μελέτη, καθόσον από τη πρώτη στιγμή που συμμετείχα στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών στη Κοινωνική και Ιστορική Ανθρωπολογία, αντιμετώπισα συνεχείς μεταβολές στην προσωπική και επαγγελματική πορεία μου, που φάνταζε γεγονός ακατόρθωτο η τελική παράδοσή της.

Καταρχάς να ευχαριστήσω για τη κατανόηση, τη στήριξη και την πολύτιμη βοήθεια από την αρχή του προγράμματος του καθηγητή κυρίου **Αναστασιάδη Βασίλειου**, χωρίς την οποία η συνολική μου προσπάθεια θα είχε αποτύχει.

Επίσης ένα μεγάλο ευχαριστώ στην **οικογένειά** μου, καθώς πίστεψε σε μένα, πως παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπιζα διαρκώς θα μπορούσα να ολοκληρώσω τη παράδοση της εργασίας με επιτυχία και όντως τα κατάφερα.

Ακόμα απευθύνω θερμές ευχαριστίες στο διοικητή μου κύριο **Παπάζογλου Κωνσταντίνο** για τα καλά του λόγια στη συστατική επιστολή και τη στήριξή του κατά τη διάρκεια του προγράμματος.

Επιπρόσθετα θα ήθελα να ευχαριστήσω το συμφοιτητή μου **Σπανό Γεώργιο**, και τη φίλη μου **Χατζέλλη Μαριάνθη- Ταξιαρχούλα** για την πολύτιμη βοήθεια τους στη συγγραφή και τη δομή της εργασίας.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	ΣΕΛ.
Πρόλογος	04
1.1 Εισαγωγή	05
1.2 Η Κλασική Εποχή, γεγονότα και συνέπειες	06
ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	
2. Κλασική Εποχή και πολιτικές εξελίξεις	
2.1 Λέσβος	22
2.2 Χίος	31
2.3 Σάμος	39
3. Ομοιότητες - διαφορές στην πολιτική συμπεριφορά και Συμπεράσματα	
3.1 Μυτιλήνη & Μήθυμνα	46
3.2 Χίος	51
3.3 Σάμος	54
4. Επίλογος	57
Βιβλιογραφία	60

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Πρόλογος.

Η τοπική ιστορία των νησιών που μελετάμε στη παρούσα εργασία έχει γίνει αντικείμενο ερευνών από πολλούς επιστήμονες, σύγχρονους και μη, καθώς η γεωγραφική θέση που κατέχουν τους προσδίδει κοινά πολιτιστικά, κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά, τα οποία από τους προϊστορικούς ακόμα χρόνους, αποτέλεσαν ταυτόχρονα τα κύρια σημεία και την αφετηρία των πολιτικών εξελίξεων στην ευρύτερη περιοχή. Έτσι, καθώς εξετάζεται η πορεία τους στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα της κλασικής εποχής, διαφαίνεται από την πρώτη στιγμή πως η ιστορική και πολιτική τους ζωή ξεπερνά τα γεωγραφικά τους όρια, παύει να είναι τοπικιστική, διευρύνεται και αφορά όχι μόνο την Ελληνική, αλλά και την παγκόσμια ιστορία της εποχής εκείνης. Η καταγραφή, δηλαδή, των τοπικών εξελίξεων, των σχέσεων μεταξύ τους, του ανταγωνισμού και της συνεργασίας τους, είναι στη πραγματικότητα καταγραφή γεγονότων που ξεπερνούν κατά πολύ τα γεωγραφικά τους όρια και επηρεάζουν τη γενική κατάσταση του αρχαίου κόσμου και εδώ επικεντρώνεται και η σημασία της μελέτης των συγκεκριμένων πόλεων-κρατών του βόρειου Αιγαίου. Αυτό άλλωστε αποδεικνύεται και από τις πηγές που χρησιμοποιούνται για την καταγραφή των ιστορικών γεγονότων στη συγκεκριμένη περιοχή, οι οποίες δε προέρχονται μόνο από τοπικούς αρχαίους ιστορικούς, αλλά από τον Ηρόδοτο, τον Θουκυδίδη και τον Ξενοφώντα, τους κορυφαίους Ιστορικούς που κατέγραψαν τις γενικές εξελίξεις της εποχής εκείνης.

Μελετώντας τις ομοιότητες και τις διαφορές των παραπάνω νησιών κατανοούμε αμέσως πως το γεγονός ότι βρίσκονταν το ένα δίπλα στο άλλο, ήταν δηλαδή γείτονες μεταξύ τους, είχε ως αποτέλεσμα και την κοινή τους πορεία σε όλα όσα διαδραματιζόνταν στη περιοχή τους και προκάλεσε την κοινή αντιμετώπιση απέναντι σε κατακτητές, πολέμους και λεηλασίες. Τόσο στα εύκολα, όσο και στα δύσκολα, παρά τις όποιες αντιζηλίες, τον τοπικισμό και τον οικονομικό ανταγωνισμό που υπήρχε, η μοίρα τους ακόμα και σήμερα είναι κοινή και συνυφασμένη με τη πορεία του ελληνικού στοιχείου στο Αιγαίο.

Η συγκριτική μελέτη της πολιτικής ιστορίας της Λέσβου, της Χίου και της Σάμου κατά την αρχαιότητα εστιάζει στην εγκατάσταση των κατοίκων που έζησαν σε τούτη τη γη, μόχθησαν για αυτήν, την υπερασπίστηκαν και παρέδωσαν στους μεταγενέστερους τη σκυτάλη για να σε όλες τις εκφάνσεις της πολιτικής και κοινωνικής ζωής, όπως και στην υπόλοιπη αρχαία Ελλάδα. Ακόμα, η σύγκριση της κάθε τοπικής κοινωνίας μας οδηγεί στο να κατανοήσουμε, τις αλλαγές που υπέστησαν αυτές, ερχόμενες αντιμέτωπες με συνεχείς ιστορικές εξελίξεις, όπως, οι Περσικοί πόλεμοι, η διαμάχη των κορυφαίων αντιπάλων Αθήνας και Σπάρτης, οι συμμαχίες που αναπτύχθηκαν και η άνοδος της Μακεδονίας, και άλλα κορυφαία γεγονότα της εποχής, καθώς ο πολιτικός μετασχηματισμός και οι εναλλαγές των πολιτευμάτων κατά τη διάρκεια της μελετώμενης ιστορικής περιόδου.

1.1 Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται τη συμβολή των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου και, συγκεκριμένα, της Λέσβου, της Χίου και της Σάμου, στις ιστορικές και πολιτικές εξελίξεις στον ελλαδικό και τον ευρύτερο χώρο της Μεσογείου κατά την αρχαιότητα και ιδιαίτερα κατά τη περίοδο της κλασικής εποχής, όπως αυτή οριοθετείται συμβατικά και εκτείνεται από τον 5^ο π.Χ. έως τα τέλη του 4^{ου} π.Χ. αιώνα.

Καθώς αναπτύσσεται η εργασία, στο γενικό μέρος της τοποθετεί μέσα στα συγκεκριμένα ιστορικά πλαίσια της κλασικής περιόδου τις επιμέρους χρονικές φάσεις της. Ακολούθως, στο ειδικό μέρος, μελετούμε την κοινωνική και, κυρίως, την πολιτική συμπεριφορά του παραπάνω νησιωτικού συμπλέγματος. Με κριτήριο τη γεωγραφική έκταση, η μελέτη αρχικά εξετάζει την πολιτική ιστορία της Λέσβου, η οποία υπήρξε από τα κυριότερα επίμνημα του πολιτισμού της ευρύτερης περιοχής της Αιολίδας, και κυρίως των μεγάλων κρατών-πόλεων της, της Μυτιλήνης και της Μήθυμνας. Στη συνέχεια εξετάζουμε την πολιτική ιστορία της Χίου, της μεγάλης ναυτικής δύναμης της εποχής, η οποία κατόρθωσε στο μέγιστο να αξιοποιήσει όλους τους φυσικούς πόρους που διέθετε και να ισχυροποιήσει τη θέση της ανάμεσα στις ιωνικές πόλεις. Τέλος, φτάνουμε στη Σάμο, εξίσου μεγάλη εμπορική και ναυτική δύναμη της εποχής, με τα μεγάλα τεχνικά επιτεύγματα, όπως τα οχυρωματικά τείχη της πόλης που φανέρωναν την ισχύ και τη πολιτική της δύναμη στο Αιγαίο. Έτσι, αρχικά χωριστά και μετέπειτα στο σύνολό τους, εξετάζονται τα παραπάνω νησιά και, συγκεκριμένα, οι πόλεις- κράτη που αντιπροσωπεύουν, με σκοπό να κατανοήσουμε της ομοιότητες και τις διαφορές της στάσης και της πορείας που υιοθέτησαν έναντι των διαρκώς εναλλασσόμενων πολιτικών συνθηκών της εποχής.

Ειδικότερα, η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε κατά τη διάρκεια της συγγραφής αυτής της εργασίας δεν είναι άλλη από τη μέθοδο της συγκριτικής πολιτικής ιστορίας. Με τη βοήθεια της σύγκρισης θα διερευνήσουμε τις πολιτικές συμπεριφορές που ανέπτυξαν τα νησιά της Λέσβου, της Χίου και της Σάμου, στο παραπάνω οριοθετημένο χρονικό διάστημα και θα εξαγάγουμε τελικά τα συμπεράσματά μας, αφού εξακριβώσουμε τα κοινά και τα αποκλίνοντα σημεία των κοινωνικών και

πολιτικών δομών, καθώς και τις «ιδεολογικές» τους διαφορές κατά τη διαδοχή των γεγονότων. Τελικά, γίνεται μια συνολική αξιολόγηση των συμπερασμάτων της σύγκρισης και τονίζεται η συμβολή των νησιών στα πολιτικά δρώμενα της εποχής και, γενικά, η διηνεκώς βαρύνουσα παρουσία τους στον ελλαδικό χώρο.

1.1 Η κλασική εποχή, γεγονότα και συνέπειες

Η λεγόμενη «κλασική» εποχή αποτελεί μία από τις σημαντικότερες ιστορικές περιόδους της αρχαιότητας, καθώς οι πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις, ήταν τέτοιες που επηρέασαν τη μετέπειτα πορεία όλου του αρχαίου κόσμου. Οι συμμαχίες, οι συγκρούσεις και ο επεκτατισμός του δίπολου Αθήνας-Σπάρτης, ο κοινωνικός και πολιτικός μετασχηματισμός, η ακμή της δημοκρατίας και η άνοδος της Μακεδονικής ηγεμονίας αποτελούν τα βασικά χαρακτηριστικά της εποχής αυτής, η οποία οριοθετείται από το ξέσπασμα της Ιωνικής επανάστασης το 499 π.Χ. έως και πριν το τέλος του 3^{ου} π.Χ. αιώνα, με το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου και την απαρχή των Ελληνιστικών χρόνων. Παρακάτω θα περιγράψουμε εν συντομία τα κύρια ιστορικά σημεία της περιόδου, καθώς τα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου και η πολιτική που ακολούθησαν εμπλέκονται διαρκώς,, άμεσα ή έμμεσα, στα περισσότερα από αυτά.

Η διασπορά στη λεκάνη της Μεσογείου των αρχαίων Ελλήνων οδηγούσε αναπόφευκτα σε αλληλεπίδραση με τους γύρω λαούς, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα τόσο την ανάπτυξη του πολιτισμού και την ευημερία τους αλλά και συνάμα αντιπαλότητες και προστριβές για την επικράτηση του ενός ή του άλλου. Καθώς, λοιπόν, εναλλάσσονταν στους λαούς αυτούς τα αριστοκρατικά και τα τυραννικά πολιτεύματα, δώδεκα κύριες πόλεις της Ιωνίας ενώθηκαν σε μία συμμαχία ώστε να αντιμετωπίσουν την ανερχόμενη περσική αυτοκρατορία, η οποία αντικατέστησε γύρω στα 550 π.Χ. το βασίλειο των Μήδων. Οι Πέρσες βασιλείς διέβλεπαν ότι ο χώρος της Ιωνίας αποτελούσε όχι μόνο μια πλούσια επαρχία αλλά και τη δίοδο για την επέκταση της αυτοκρατορίας τους στον υπόλοιπο ελληνικό

χώρο. Επομένως, η πολιτική που έπρεπε να ακολουθηθεί ήταν αρχικά η αφομοίωση όλων αυτών των περιοχών στην περσική αυτοκρατορία και έπειτα η επίθεση στην ενδοχώρα. Όπως μας πληροφορεί ο Ηρόδοτος, οι Ίωνες επαναστάτησαν, καθώς ήταν πολύ δυσαρεστημένοι από την περσική διοίκηση και τη δυσαρέσκειά τους αυτή την εξέφρασαν μέσω του τυράννου της Μιλήτου Αρισταγόρα, ο οποίος αποφάσισε να επαναστατήσει συμπαρασύροντας πρόθυμα το λαό του σε αυτή την ενέργεια. Επίσης, ζήτησε τη βοήθεια των Λακεδαιμονίων, οι οποίοι όμως αρνήθηκαν, καθώς δεν μπορούσαν λόγω της απόστασης να συνδράμουν. Οι Αθηναίοι, όμως, απέστειλαν ένα μικρό στόλο από πλοία. Η αρχή των εχθροπραξιών έγινε το 494 π.Χ. με μεγάλες απώλειες για τους επαναστάτες, ενώ την επόμενη χρονιά ολόκληρη η επανάσταση είχε αποτύχει και καταπνιγεί από τον Δαρείο. Η Ιωνική επανάσταση αποτέλεσε σημαντικό πολιτικό και στρατιωτικό γεγονός, καθώς ένωσε τους λαούς της Ιωνίας και της Αιολίδας απέναντι στο κοινό εχθρό, ενώ τα αποτελέσματά της αργότερα έδωσαν στον ανερχόμενο ισχυρό άνδρα των Αθηνών, τον Θεμιστοκλή, την ευκαιρία να διαβλέψει τις προθέσεις της περσικής αυτοκρατορίας, που δεν ήταν άλλες από την κατάκτηση της ενδοχώρας των Ελλήνων, καθώς και ότι ο μόνος τρόπος με τον οποίο θα μπορούσε να τους αποτρέψει ήταν η δημιουργία ενός ισχυρού στόλου. Έτσι, όταν τον επόμενο χρόνο ανακηρύχθηκε άρχοντας, συνέβαλε στο να τελειοποιηθούν τα φυσικά κύρια λιμάνια του Πειραιά και του Φαλήρου ώστε να αντιμετωπίσουν την επερχόμενη απειλή. Παρατηρούμε, λοιπόν, πως με το ξεκίνημα της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου έχουμε σημαντικά πολιτικά γεγονότα και το κυριότερο είναι ότι αυτά διαδραματίζονται στη περιοχή που περιλαμβάνει τα νησιά, των οποίων την πολιτική συμπεριφορά μελετάμε (Botsford & Robinson 2015, σσ. 139-151).

Η Ιωνική επανάσταση στάθηκε η αφορμή που ζητούσαν οι Πέρσες ώστε να επιτεθούν στην Ελλάδα και να υλοποιήσουν την επεκτατική τους πολιτική. Έτσι, το καλοκαίρι του 490 π.Χ. ένας σημαντικός αριθμός πλοίων των Περσών διέσχισε το Αιγαίο υποτάσσοντας πολλές πόλεις στο πέρασμά του, ενώ ακολούθως πολιορκήσαν και κατέλαβαν την Ερέτρια. Αργότερα, πέρασαν απέναντι στο Μαραθώνα, όπου και στρατοπέδευσαν με απώτερο στόχο την επίθεση στην Αθήνα. Σε αυτή, λοιπόν, τη θέση, και με κυρίαρχη μορφή το Μιλτιάδη, οι Αθηναίοι κατόρθωσαν να νικήσουν τους Πέρσες με σημαντικές θετικές, πολιτικές και κοινωνικές συνέπειες για τους

αμυνόμενους. Έως τότε η περσική αυτοκρατορία τρομοκρατούσε όλες τις πόλεις στο πέρασμά της, θεωρούνταν υπερδύναμη της εποχής και αυτή η μάχη αποτέλεσε την απαρχή για τη μετέπειτα παρακμή της. Η νίκη των Αθηναίων ενδυνάμωσε ψυχικά και ηθικά όλες τις πόλεις, καθώς διαπίστωσαν πως θα μπορούσαν να διατηρήσουν την ελευθερία τους και να αντιμετωπίσουν την οποιαδήποτε μελλοντική απειλή για αυτούς. Στο πολιτικό επίπεδο έχουμε μια μεγάλη η νίκη του Θεμιστοκλή, ο οποίος επέμενε, λαμβάνοντας υπόψη -όπως είδαμε παραπάνω- την Ιωνική επανάσταση, για τη δημιουργία ενός ισχυρού στόλου, ο οποίος θα αντιμετώπιζε τους Πέρσες σε ενδεχόμενο νέο χτύπημα, θέση την οποία ενστερνίστηκε και η εκκλησία του δήμου, δίνοντας εντολή να κατασκευαστούν αρκετά πλοία. Το γεγονός αυτό ωφέλησε και την κοινωνία, ιδίως τα κατώτερα στρώματα, μέλη των οποίων απασχολούνταν πλέον και με μισθό στα πλοία ως κωπηλάτες. Η ενέργεια αυτή διεύρυνε και ενδυνάμωσε την Αθηναϊκή δημοκρατία, εμπέδωσε ένα αίσθημα ασφάλειας στους πολίτες, αλλά και έστειλε και ηχηρό μήνυμα σε εσωτερικούς και εξωτερικούς εχθρούς της (Botsford & Robinson 2015 σσ. 151-156).

Καθώς εναλλάσσονται στο θρόνο οι πέρσες βασιλείς, ο στόχος τους παραμένει ο ίδιος, η εκστρατεία κατά των Ελλήνων συνεχίζεται και ακολουθεί μια από τις σημαντικότερες μάχες, αυτή των Θερμοπύλων. Και ενώ η μάχη του Μαραθώνα αποδείχθηκε ικανή να κλονίσει τη στρατιωτική υπεροχή του βασιλιά Δαρείου, ο γιος του, ο Ξέρξης, συγκεντρώνει στρατό και στόλο πιστεύοντας πως η αριθμητική του υπεροχή θα υποτάξει τους Έλληνες. Κοινή πεποίθηση σε αυτούς τους αγώνες κατά των Περσών είναι ότι οι περισσότεροι Έλληνες στηρίζουν κυρίως τις ελπίδες τους στην Αθήνα για να τους αντιμετωπίσει, αναγνωρίζοντάς της μια συγκριτική υπεροχή. Η Πελοποννησιακή συμμαχία, η Αθήνα και μερικά νησιά θα μπορούσαν να κρατήσουν και να αντιμετωπίσουν την περσική απειλή. Έτσι, σε συγκέντρωση αντιπροσωπειών, που έγινε στην Κόρινθο 481 π.Χ., συνειδητοποίησαν ότι πρέπει να αντιμετωπίσουν από κοινού τη νέα απειλή και υιοθέτησαν την άποψη του Θεμιστοκλή, πως έπρεπε δηλ. να οδηγηθεί ο περσικός στόλος σε ναυμαχία, καθώς διέβλεπε ότι χωρίς τη στήριξη του ναυτικού δεν μπορούσε να υποστηριχθεί ο περσικός στρατός στην ξηρά. Αποφασίστηκε, λοιπόν, η επόμενη μάχη να δοθεί στις Θερμοπύλες και, όπως μας περιγράφει ο Ηρόδοτος, ο βασιλιάς Λεωνίδα οδήγησε

στα στενά 300 Σπαρτιάτες και άλλους Έλληνες, κυρίως Θεσπιείς και Θηβαίους, με κύριο στόχο να συγκρατήσει και να καθυστερήσει τον εχθρό. Η θέση των Θερμοπυλών και η μορφολογία του ήταν μεγάλης στρατηγικής σημασίας και ακολούθησε μία σφοδρή μάχη κατά την οποία οι Έλληνες και ο βασιλιάς Λεωνίδας έπεσαν τελικά νεκροί αλλά και οι απώλειες του εχθρού ήταν αμέτρητες και περιλάμβαναν πολλούς συγγενείς του Δαρείου και του Ξέρξη. Ο απώτερος στόχος των Ελλήνων, που ανέμεναν στο Αρτεμίσιο με το στόλο τους, επιτεύχθηκε και, επιπρόσθετα, μία θύελλα η οποία προκάλεσε καίριες καταστροφές στον περσικό στόλο αναπτέρωσε το ηθικό τους. Τελικά, ενώ ο Ξέρξης φαινομενικά νίκησε, ουσιαστικά έχασε τα πλεονεκτήματά του, καθώς δημιουργήθηκε η πεποίθηση ότι θα μπορούσαν οι Έλληνες να κερδίσουν σε μια μελλοντική αναμέτρηση. Μετά την πύρρειο νίκη του, ο Ξέρξης στρατοπέδευσε στη Βοιωτία, με απώτερο στόχο να επιτεθεί στην Αθήνα, και ακολούθησε η περίφημη ναυμαχία στα στενά της Σαλαμίνας υπό τον Θεμιστοκλή, ο οποίος με μία δική του ερμηνεία σε ένα χρησμό έπεισε τους Αθηναίους ότι πρέπει να βρουν καταφύγιο στο νησί και να πολεμήσουν τους Πέρσες. Μολονότι ο Ξέρξης προχωρούσε και κατέστρεφε την Αθήνα, οι Αθηναίοι έχαναν το θάρρος τους και οι Σπαρτιάτες σκέφτονταν να υποχωρήσουν και να αντιμετωπίσουν τους Πέρσες με τη συνδρομή του στρατού στη ξηρά, ο Θεμιστοκλής έπεισε τους τελευταίους να σταματήσουν την υποχώρηση και να αντιμετωπίσουν τους Πέρσες στη Σαλαμίνα. Τελικά, η ναυμαχία στα στενά της Σαλαμίνας δικαίωσε το Θεμιστοκλή, με τον περσικό στόλο να έχει υποστεί μεγάλη ζημιά και σταδιακά να αποσύρεται στην Ασία. Ο Ξέρξης αποσύρθηκε και άφησε τον Μαρδόνιο να στρατοπεδεύσει στην Αθήνα. Απώτερος στόχος του ήταν να συνάψει με την Αθήνα ειρήνη και, αφού ανασυγκροτήσει το στρατό του, να επιτεθεί στη Σπάρτη. Οι Σπαρτιάτες, όταν αντιλήφθηκαν τα σχέδια των Περσών, προσπάθησαν να συγκρατήσουν τους Αθηναίους μέσα στη συμμαχία και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ακολουθήσουν η μάχη των Πλαταιών και η ναυμαχία της Μυκάλης στα τέλη του 479 π.Χ., στις οποίες οι Πέρσες ηττήθηκαν, ενώ τέθηκαν οι βάσεις ουσιαστικά για να διεκδικήσουν την ελευθερία τους όλες τις ελληνικές πόλεις στην Ασία, περιλαμβανομένων και αυτών της Λέσβου, Χίου και Σάμου. Η τελευταία πράξη όλων των συγκρούσεων της περιόδου αυτής της κλασικής εποχής, που ονομάζονται Περσικοί πόλεμοι, ήταν η πολιορκία της Σηστού στον Ελλήσποντο, κατά την οποία οι Σπαρτιάτες αποχώρησαν

από τη συμμαχία, γεγονός το οποίο καταδεικνύει την αντιπαλότητα που υπήρχε προς την Αθήνα και δικαιολογεί τη μετέπειτα τους σύγκρουση. (Botsford & Robinson 2015, σσ. 158-175)

Ένα χαρακτηριστικό της κλασικής εποχής, που διαφαίνεται ήδη από το ξεκίνημά της, είναι οι μεγάλες συμμαχίες που συνήψαν μεταξύ τους διάφορες πόλεις-κράτη, καθώς και –ιδιαίτερα μετά τις νίκες των Πλαταιών και της Μυκάλης- ο κοινός στόχος της απελευθέρωσης των ελληνικών πόλεων της Μικράς Ασίας. Την ηγεσία μιας νέας συμμαχίας διεκδικούσαν οι δύο μεγάλες πόλεις-κράτη, η Αθήνα και η Σπάρτη, οι οποίες είχαν πρωτοστατήσει στους Περσικούς πολέμους. Όπως είδαμε παραπάνω, η Σπάρτη αποσύρθηκε από την πολιορκία στον Ελλήσποντο, αφήνοντας ελεύθερο το πεδίο στους Αθηναίους, το ηθικό των οποίων είχε αναπτερωθεί σημαντικά μετά τη νίκη του στόλου τους κατά των βαρβάρων και παρουσιάζονταν ως προστάτες των άλλων πόλεων. Αυτή τους τη στάση ενίσχυσε και η πολιτική της Σπάρτης, η οποία δεν επιθυμούσε εκστρατεία στην Ασία προτείνοντας να μεταφερθούν όλοι οι πραγματικοί Έλληνες, οι οποίοι διατηρούσαν την πολιτισμική τους ταυτότητα, γλώσσα και θρησκεία, στο εσωτερικό της Ελλάδας και να εγκαταλειφθούν οριστικά τα εδάφη της Μικράς Ασίας. Αυτό, φυσικά, το αρνήθηκε Αθήνα, κερδίζοντας έτσι τη συμπάθεια των πόλεων της Μικράς Ασίας. Η εκστρατεία του συμμαχικού στόλου υπό τις οδηγίες του βασιλιά Πausανία και η κατάληψη του Βυζαντίου έθεσαν οριστικό τέλος στις επιχειρήσεις των Σπαρτιατών, καθώς οι ηγέτες της πίστευαν ότι η Σπάρτη έπρεπε να περιοριστεί στο γεωγραφικό χώρο της χωρίς να υπάρχει αντιπαλότητα με την Αθήνα. Έτσι, λίγο μετά την πτώση του Βυζαντίου, με τον Αριστείδη να πρωτοστατεί, αποφασίστηκε να δημιουργηθεί μία νέα συμμαχία, στην οποία θα συμμετείχαν τα νησιά, των οποίων την πολιτική συμπεριφορά εξετάζουμε, και άλλων πόλεων-κρατών της μικρασιατικής ακτής. Τελικά, δημιουργήθηκε η Δηλιακή συμμαχία (από το ομώνυμο νησί, καθώς εκεί θα λειτουργούσε και θα πραγματοποιούνταν οι όποιες διαβουλεύσεις). Στη συμμαχία της Δήλου κάθε πόλη-κράτος συνήπτε ξεχωριστά τους όρους συνεργασίας με την Αθήνα και, αναλόγως με τον πληθυσμό και τη δύναμή της, συνεισέφερε στη συμμαχία, απολαμβάνοντας έτσι την ασφάλεια και τη στήριξη από τη στρατιωτική δύναμη των υπολοίπων. Σπουδαία μορφή της συμμαχίας αναδείχτηκε ο Κίμων, γιος του Μιλτιάδη, ένας συντηρητικός

πολιτικός, για τον οποίο έτρεφαν μεγάλο σεβασμό οι Σπαρτιάτες και ο ίδιος δεν επιθυμούσε προστριβές μαζί τους. Βεβαίως, υπήρχαν αρκετές πόλεις-κράτη που δεν επιθυμούσαν να δεσμευτούν σε μία συμμαχία και να υποχρεώνονται να καταβάλλουν δυσβάσταχτα ποσά χωρίς τα ανάλογα ανταλλάγματα. Σταδιακά άρχισαν οι πρώτες δυσαρέσκειες μέσα στη συμμαχία, καθώς πολλές πόλεις, παρά τη συνεισφορά τους, δεν απολάμβαναν τα υπεσχημένα της Αθήνας. επίσης, άρχισε να διαφαίνεται η τάση ορισμένων να ελληνικών πόλεων να αποχωρήσουν από τη συμμαχία, καθώς οι Πέρσες πλέον είχαν αποκρουστεί με βαριές απώλειες και, εφόσον η περσική απειλή είχε εξουδετερωθεί, δεν υπήρχε λόγος ύπαρξης της συμμαχίας. Έτσι, καλλιεργούνταν μεγάλη δυσπιστία ως προς την Αθήνα, γιατί οι σύμμαχοι διέβλεπαν ότι ίσως εκείνη να καλλιεργούσε την ιδέα της απειλής των Περσών και να αναγκάζει ακόμη και βίαια να μείνουν οι πόλεις μέσα στη συμμαχία ώστε να εισπράττει τις εισφορές τους στα ταμεία. Παράδειγμα όλων των παραπάνω αποτέλεσε η επανάσταση της Θάσου, η οποία ήθελε να αποχωρήσει από τη συμμαχία της Δήλου. Η επανάσταση καταπνίγηκε από τον Κίμωνα και αυτό το γεγονός έκανε φανερό την πολιτική της Αθήνας, η οποία επιθυμούσε την ηγεμονία της ακόμα και με τη βία. Στο εσωτερικό των Αθηνών, μολονότι συνέφερε σε όλους αυτή η ηγεμονία στη συμμαχία, είχαν διαμορφωθεί δυο τάσεις πολιτικές, με τον Κίμωνα, ο οποίος ακολουθούσε συντηρητική πολιτική και ήταν φίλος της Σπάρτης, και τον Εφιάλτη και τον Θεμιστοκλή στον αντίποδα, οι οποίοι ως δημοκρατικοί δεν επιθυμούσαν σχέσεις με τους Σπαρτιάτες. Η πτώση του Κίμωνα ήταν αναπόφευκτη, ιδίως όταν αποκαλύφθηκε ότι η Σπάρτη υποκινούσε την έξοδο πολλών πόλεων από τη συμμαχία, υποστηρίζοντας την ανεξαρτησία τους από την κυριαρχία των Αθηνών. Μια έκκληση για βοήθεια από τη Σπάρτη και η σφοδρή προθυμία του Κίμωνα να ανταποκριθεί ήταν και η αφορμή να οστρακιστεί. Ήταν μια μεγάλη νίκη των δημοκρατικών, με ένα νέο τότε υπέρμαχο της δημοκρατίας να κάνει τα πρώτα του βήματα στη πολιτική, τον Περικλή. Η Δηλιακή συμμαχία έφτανε πλέον στο τέλος, τουλάχιστον ως προς την αρχική της μορφή και τους στόχους για τους οποίους δημιουργήθηκε, ενώ άρχιζε η περίοδος της αθηναϊκής ηγεμονίας (Botsford & Robinson 2015, σσ. 179-188).

Μετά κάποια έτη μαθητείας δίπλα στον ικανότατο πολιτικό Εφιάλτη, ο Περικλής αναδεικνύεται σε μεγάλη πολιτική μορφή της αθηναϊκής ηγεμονίας, ο οποίος με τη ρητορική ικανότητα που τον διακρίνει μπορούσε να επιβληθεί στη συνέλευση, να περάσει απρόσκοπτα τις ιδέες και τις πολιτικές του. Εκμεταλλευόμενος την πολιτική κληρονομιά του Εφιάλτη, ακολουθεί μια νέα τακτική η οποία χαρακτηρίζεται ως αυτή του <<ενός ανδρός>>, καθώς εκείνος πρότεινε και τα μέλη της συνέλευσης τον ακολουθούσαν. Χρησιμοποιώντας στο έπακρο εργαλεία της πολιτικής, όπως τη συζήτηση και τα λογικά επιχειρήματα, έπειθε σχεδόν πάντα τους Αθηναίους. Εδραίωσε την πολιτική του δύναμη εγκαινιάζοντας μεγάλα έργα, όπως την ανοικοδόμηση της Ακρόπολης, τα οποία παρείχαν όχι μόνο εργασία στους πολίτες αλλά και το αίσθημα ασφάλειας και σταθερότητας της πόλης, ενώ παράλληλα έστελναν και ένα μήνυμα προς φίλους και εχθρούς για την ηγεμονική θέση της. Συνάμα πέτυχε την απόσυρση των Περσών από το Αιγαίο, καθιστώντας την Αθήνα εγγυήτρια της ανεξαρτησίας όλων των πόλεων των μικρασιατικών ακτών και του Αιγαίου. Αξίζει να σημειωθεί πως η Πελοποννησιακή συμμαχία και διατηρείται και ενισχύεται με αρκετές πόλεις, ενώ η ήττα της Αθηνάς στην Κορώνεια την οδήγησε σε διαπραγματεύσεις με τη Σπάρτη με αποτέλεσμα τη σύναψη τριακονταετούς Ειρήνης. Ο Περικλής τότε προσπάθησε να δώσει στους συμμάχους της Αθήνας ένα νέο λόγο ύπαρξης της πάλαι ποτέ Δηλιακής συμμαχίας, ακολουθώντας μια πολιτική εξοπλισμών που στηλιτεύτηκε από τους επικριτές του και τελικά απέτυχε. Απέτυχαν όμως και οι αντίπαλοί του, ενώ η περίοδος που ακολούθησε κατέστησε τον Περικλή πρώτο των πολιτών, καθώς με τη πολιτική του ικανότητα και τη δεινή ρητορεία του κατόρθωσε να βρίσκεται στην εξουσία για πάνω από 14 χρόνια. Θα μπορούσε κάλλιστα να χαρακτηριστεί ως τύραννος, εάν η εκλογή του στην εξουσία δεν γινόταν μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες. Οι πολιτικές καινοτομίες που εφάρμοσε ήταν μεγάλες, στηριζόμενος σε συνεργάτες από ένα ευρύτερο κύκλο που περιλάμβανε ανθρώπους των τεχνών των επιστημών των γραμμάτων. Υπήρξαν βέβαια και αντιδράσεις και κατηγορίες για ασέβεια και διαφθορά κατά του Περικλή και του στενού οικογενειακού του κύκλου, κυρίως μέσω της διακωμώδησής του από το θέατρο. Στα χρόνια που ακολουθούν, η Αθηναϊκή ηγεμονία σταθεροποιείται με κύριο μέλημα του Περικλή τη σταθεροποίηση στο εσωτερικό όσο και την ανάπτυξη της εξωτερικής πολιτικής της Αθήνας και ιδίως στο Αιγαίο με τη δημιουργία των

λεγόμενων κληρουχιών. Με απώτερο σκοπό να ελέγξει τις πόλεις που δεν ήταν τόσο πιστές στην Αθήνα, προσπαθούσε ταυτόχρονα να μετασχηματίσει την έννοια της πόλης-κράτους, καθώς, όπου υπήρχε η κληρουχία, δημιουργούνταν η αίσθηση ότι αυτός ο χώρος ανήκε διοικητικά στην Αθήνα. Επίσης, για την είσπραξη του φόρου, η διαίρεση σε πέντε φορολογικές ενότητες αποτέλεσε μία μορφή πρώιμης διοικητικής κατάταξης των συμμαχικών πόλεων, αλλά και η επίλυση διάφορων νομικών θεμάτων με τη συνδρομή της Αθήνας αποτέλεσε μία μορφή κεντρικής απονομής δικαιοσύνης, ενώ αρκετές φορές εκδικάζονταν στην Αθήνα ακόμη και ποινικές υποθέσεις πολιτών άλλων πόλεων.

Εάν υπήρξε επιτυχής η προσπάθεια του Περικλή να δημιουργήσει την αίσθηση ότι η Αθήνα είναι ο κύριος κορμός ενός ομόσπονδου κράτους σε σχέση με τις άλλες πόλεις, αυτό τίθεται υπό αμφισβήτηση, καθώς οι συμμαχικές πόλεις, παρά τις κληρουχίες, διατηρούσαν την πολιτική τους ακεραιότητα και διοικούσαν από τους δικούς τους τοπικούς άρχοντες. Το γεγονός αυτό οδήγησε το Θουκυδίδη, ο οποίος ως ιστορικός κατέγραφε την πολιτική του Περικλή, να διατυπώσει την άποψη πως υπάρχει αλληλεπίδραση του αθηναϊκού ηγεμονισμού και της ανεξαρτησίας των πόλεων, και αυτό συνάδει προς τη φύση των πραγμάτων, αφού και η μία πλευρά και η άλλη προσπαθούν και να επεκταθούν και να μην υποταγούν. Η αλληλεπίδραση αυτή λειτουργεί πάντα με διαφορετικούς όρους και αποτελέσματα, ανάλογα με το κύρος και την ισχύ της συμμαχίας των πόλεων -κρατών ή κάθε πόλης ξεχωριστά σε αντιπαράθεση με την Αθήνα. Η ακμή της Αθήνας στηρίζεται κυριολεκτικά στο θεσμό της πόλης-κράτους που, με τη βοήθεια του οργανωμένου στόλου της, διευρύνεται, προοδεύει και αναπτύσσεται οικονομικά μέσα από ένα δίκτυο ανταλλαγών και επικοινωνίας με άλλες πόλεις-κράτη. Έτσι εδραιώνεται η κυριαρχία της. Αυτός ο ηγεμονισμός είχε ως αποτέλεσμα πολλές πόλεις να μένουν στάσιμες, κυρίως αυτές της Ιωνίας, αφού δέχονταν εξίσου πίεση και από τους Αθηναίους και από τους Πέρσες. Για αυτό το λόγο η Αθήνα γνώρισε μια περίοδο ακμής και προόδου, τη στιγμή που η Σπάρτη έχει σταματήσει την επεκτατική της πολιτική και έχει περιοριστεί στα γεωγραφικά της όρια, όπως εξαρχής υπαγόρευε η πολιτική της. Με την Αθήνα του Περικλή να παρουσιάζεται ως διεθνής δύναμη της εποχής εκείνης, οδηγούμαστε σε

μία νέα φάση της κλασικής εποχής καθώς η ειρήνη αποδεικνύεται εύθραυστη και τη διαδέχεται ο Πελοποννησιακός πόλεμος (Baslez 2013, σσ. 145-158).

Είδαμε παραπάνω πως η Αθήνα επιθυμούσε διακαώς να εδραιώσει την ηγεμονία της, αυξάνοντας το κύρος και τη πολιτική της δύναμη σε σχέση με τις άλλες πόλεις-κράτη, γεγονός το οποίο αύξησε τον ανταγωνισμό με την άλλη μεγάλη δύναμη, τη Σπάρτη. Αυτό αποτέλεσε και την κύρια αιτία του Πελοποννησιακού πολέμου. Όλη αυτή η άνοδος της Αθήνας φόβισε τους Σπαρτιάτες. Η διεκδίκηση και η ανάληψη της αρχηγίας από την Αθήνα έθετε για αυτούς σε άμεσο κίνδυνο την ύπαρξη της ίδιας της Σπάρτης, παρότι οι Αθηναίοι διαβεβαίωναν ότι οι πρωτοβουλίες που έπαιρναν αποσκοπούσαν στο κοινό συμφέρον, καθώς ο κίνδυνος των Περσών ήταν ακόμα υπαρκτός, όπως δεδομένη ήταν και η απροθυμία των Λακεδαιμονίων να ηγηθούν σε ένα πόλεμο εναντίον τους. Η Κόρινθος, κατεχοχόν, κατηγορούσε την Αθήνα ότι συμπεριφέρεται αλαζονικά και στόχος της ήταν να υποδουλώσει τις άλλες πόλεις-κράτη από τη Δηλιακή συμμαχία και καλούσε τους Σπαρτιάτες να αναλογιστούν την ευθύνη τους ως μόνοι προστάτες της ανεξαρτησίας των υπολοίπων και να την υπερασπιστούν κατατροπώνοντας τους Αθηναίους. Εκτός από τη πολιτική αντιπαλότητα και τις πολιτειακές διαφορές της δημοκρατικής Αθήνας σε σχέση με τη συντηρητική Σπάρτη, αφορμές στάθηκαν και εμπορικά ζητήματα, καθώς η Αθήνα, ενώ ήλεγχε την ανατολή, επιθυμούσε να επεκταθεί και στη δύση. Για αυτό το λόγο συνήψε συμμαχία με την Κέρκυρα, ζημιώνοντας κυρίως τη Κόρινθο. Μέσα σε αυτό το γενικό πνεύμα δυσπιστίας δεν άργησε να δοθεί η αφορμή για τη σύγκρουση, πράγμα που έγινε με την επίθεση της Θήβας εναντίον των Πλαταιών. Ο Περικλής, έμπειρος πλέον στρατιωτικός και πολιτικός, πίστευε στον αθηναϊκό στόλο, καθώς διέβλεπε πως οι Σπαρτιάτες δεν μπορούν να απομακρυνθούν περισσότερο από τη βάση τους, στο μέτρο που θα ήταν δυσχερέστατος ο ανεφοδιασμός τους, ενώ οι Αθηναίοι, στηριζόμενοι στα οχυρωματικά έργα που είχαν γίνει τα προηγούμενα χρόνια και τον εφοδιασμό που εγγυούνταν ο στόλος τους, θα μπορούσαν να κερδίσουν την έκβαση του αγώνα. Το 431 π.Χ. ξεκινά ο λεγόμενος ο Αρχιδάμειος πόλεμος, από το όνομα του βασιλιά των Σπαρτιατών, ένας πόλεμος νεύρων, καθώς οι Αθηναίοι δεν πείθονταν από τις οδηγίες του Περικλή να εγκαταλείψουν την ύπαιθρο περιμετρικά από την Αθήνα και να μεταφερθούν μέσα στην πόλη, με

αποτέλεσμα τα επόμενα χρόνια οι απώλειες να είναι μεγάλες. Ωστόσο, η πολιτική του Περικλή και η πίστη του στον αθηναϊκό στόλο έδιναν κάποιο μικρό προβάδισμα στην Αθήνα. Γενικά, κατά τα πρώτα χρόνια του πολέμου, υπήρξε μια εναλλαγή επιθέσεων, με τους μεν Λακεδαιμονίους να καταστρέφουν την ύπαιθρο περιμετρικά της Αθήνας, οι δε Αθηναίοι με τη βοήθεια του στόλου να πλήττουν τη Πελοπόννησο, έως ότου μία μεγάλη επιδημία έπληξε την Αθήνα, με αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού να χαθεί. Οι Αθηναίοι ζήτησαν από τους Σπαρτιάτες να συνάψουν ειρήνη και, όταν αυτό το αίτημά τους απορρίφθηκε, οι ευθύνες έπεσαν πάνω στον Περικλή, ο οποίος έμελλε να πέσει και ο ίδιος θύμα του λοιμού. Οι διάδοχοι του Περικλή δεν είχαν τις δυνατότητες και τα προσόντα του προκατόχου τους και απέτυχαν να κερδίσουν τη γενική εκτίμηση. Η πολιτική τους στηρίχθηκε όχι σε συλλογικές και διπλωματικές κινήσεις, αλλά κυρίως στις απαιτήσεις του λαού. Έτσι, όσο λιγότερο επωφελούνταν από τον πόλεμο και έχαναν έσοδα τόσο περισσότερο επιθυμούσαν την ειρήνη. Ενώ μικρές νίκες και ήττες εναλλάσσονταν στα δύο στρατόπεδα, οι Σπαρτιάτες πολλές φορές ήλπιζαν μάταια πως θα τους βοηθήσουν οι Πέρσες και οι αποικίες στη Σικελία, ενώ οι Αθηναίοι στήριζαν τις ελπίδες τους στο κοινό ταμείο της συμμαχίας, έως ότου διαψεύστηκαν και αυτοί μετά την αποστασία πόλεων-συμμάχων, όπως της Μυτιλήνης. Μη έχοντας άλλο τρόπο για να καταπνίξουν της επανάσταση με πολιορκία, οι Αθηναίοι επέβαλαν το λεγόμενο φόρο ιδιοκτησίας. Σύντομα, πάντως, η Μυτιλήνη παραδόθηκε και μία απάνθρωπη τιμωρία αποφασίστηκε για αυτή με πρόταση του Κλέωνα, η οποία τελικά δεν εφαρμόστηκε. Η τιμωρία περιορίστηκε στη θανάτωση μόνο των πρωταίων και τη δέσμευση της περιουσίας τους. Ακολούθως έχουμε την πολιορκία των Λακεδαιμονίων στη Σφακτηρία μετά από ένα τυχαίο γεγονός, όταν ο στόλος των Αθηναίων υπό τον Δημοσθένη οχυρώθηκε μετά από μία τρικυμία στο λιμάνι της Πύλου. Έντρομοι οι Σπαρτιάτες ζήτησαν τη σύναψη ειρήνης με την Αθήνα, η οποία απορρίφθηκε. Ο Δημοσθένης τελικά δε μπόρεσε να κρατήσει τη πολιορκία και οι εχθροπραξίες συνεχίστηκαν, η τελευταία όμως επίθεσή του οδήγησε σε μία ασυνήθιστη πράξη για Σπαρτιάτες, παραδόθηκαν δηλ. μαζί με τους αρχηγούς τους. Αυτό αναπτέρωσε το ηθικό των Αθηναίων και έφτασε στα άκρα την αλαζονεία του Κλέωνα, που αναδείχτηκε στρατηγός χωρίς καμία προηγούμενη στρατιωτική πείρα, γεγονός που σατιρίζεται από τον Αριστοφάνη στους *Ιππής*. Μετά την αποτυχία των Αθηναίων να

καταλάβουν τα Μέγαρα, το 423 π.Χ., γίνεται ανακωχή για μικρό χρονικό διάστημα και αργότερα οι μάχες συνεχίστηκαν, με τις απώλειες από τις δύο πλευρές να είναι μεγάλες. Οι ελπίδες για γρήγορη παράδοση του αντιπάλου να διαψεύδονται, καθώς ούτε οι Σπαρτιάτες πετύχαιναν τη χερσαία εισβολή στην Αθήνα αλλά ούτε και η ναυτική υπεροπλία των Αθηναίων τους έδινε το προβάδισμα. Έτσι φτάνουμε στο 421 π.Χ. και υπογράφεται η Νικίειος ειρήνη μεταξύ του βασιλιά της Σπάρτης και του Νικία, ο οποίος αντιπροσώπευε στην εκκλησία του δήμου τους πολίτες που επιθυμούσαν το τερματισμό του πολυετούς πολέμου. Η πραγματική διάρκεια της ειρήνης ήταν επτά χρόνια, διάστημα κατά το οποίο δεν υπήρξαν εχθροπραξίες μεταξύ Σπάρτης και Αθήνας. Εμφανίζεται τότε στο προσκήνιο ένας νέος πολιτικός άνδρας και δημαγωγός, ο Αλκιβιάδης, ο οποίος αρχίζει να διαμορφώνει φιλοπόλεμη εξωτερική πολιτική για τους Αθηναίους. Ενώ, λοιπόν, αρχίζει να εξοπλίζει την Αθήνα, η Κόρινθος και η Βοιωτία, που δεν είχαν δεχτεί τους όρους της συνθηκολόγησης Αθήνας-Σπάρτης, επαναπατρίζονται στην Πελοποννησιακή συμμαχία, αφήνοντας τρωτή την Αθήνα χωρίς ικανούς συμμάχους. Μετά την εκστρατεία ενάντια της Μήλου, το 415 π.Χ., η Αθήνα στρέφεται προς τη Σικελία και τον πλούτο της, καθώς ο Αλκιβιάδης πίστευε πως η ισχυρή δωρική πόλη των Συρακουσών θα μπορούσε να προσφέρει τα μέγιστα στην ενίσχυση των δυνάμεων των Αθηναίων. Παρά τις αντιρρήσεις του Νικία, οι Αθηναίοι ξεκίνησαν τη νέα εκστρατεία. Η πολιορκία των Συρακουσών απέτυχε. Η Αθήνα δέχεται παράλληλα την επίθεση των Βοιωτών, η οποία περιόρισε τους κατοίκους μέσα στα στενά όρια της πόλης. Μετά και την εξέγερση των δούλων, η πόλη βρέθηκε σε δεινή θέση. Το τελικό αποτέλεσμα ήταν η καταστροφή της Αθήνας στη Σικελία, γεγονός που οδήγησε στο να μεταστραφεί η πολιτική των συμμάχων της Αθήνας και αποκάλυπτα να τη θεωρούν κοινό εχθρό και κατακτητή. Έχουμε, λοιπόν, πολλαπλές επαναστάσεις των συμμάχων εναντίον της, όπως της Χίου, η οποία αρνήθηκε πρόσθετες επιβαρύνσεις από τις εισφορές. Η ήττα της Αθήνας φέρνει τη πολιτική αναστάτωση στο εσωτερικό της, γεγονός που οδηγεί σταδιακά στην κατάλυση της δημοκρατίας, με το πρώτο βήμα σε αυτή την κατεύθυνση να γίνεται από μία ομάδα ολιγαρχικών Αθηναίων, οι οποίοι ήταν έτοιμοι να εγκαταστήσουν ολιγαρχία ακόμα και με περσική βοήθεια. Η πολιτική τους, που εκφράζεται από τον Πείσανδρο, υποκίνησε βία και πολιτικές δολοφονίες, ενώ η τελική μορφή διακυβέρνησης στηρίχτηκε στη Βουλή των τετρακοσίων του Θηραμένη.

Τα μέλη αυτής της βουλής τελικά αποδείχτηκαν, αν και μορφωμένα, ανίκανα να κρατήσουν την εξουσία χωρίς τη βία. Με ανίκανη την κεντρική εξουσία, ο πόλεμος μεταφέρεται στο Αιγαίο και ο Αλκιβιάδης, ο οποίος έχει ήδη ανακτήσει την πολιτική του ιδιότητα, κατορθώνει μία λαμπρή νίκη εναντίον του εχθρού στην Κύζικο, το 410 π.Χ., γεγονός που αναγκάζει τους Σπαρτιάτες να ζητήσουν ειρήνη, πρόταση η οποία όμως απορρίπτεται. Η δημοκρατία επανέρχεται σταδιακά στην Αθήνα. Το 408 π.Χ. ανακτάται το Βυζάντιο και ο Αλκιβιάδης εκλέγεται και πάλι στρατηγός, ενώ τον επόμενο χρόνο έχουμε τη νίκη του σπαρτιάτη στρατηγού Λύσανδρου επί του αθηναϊκού στόλου και την απόσυρση του Αλκιβιάδη. Ακολούθησε μια μεγάλη ναυμαχία στις Αργινούσες, ανάμεσα στη Λέσβο και τις μικρασιατικές ακτές, κατά την οποία νίκησαν οι Αθηναίοι, όμως η έκβαση του πολέμου φαίνεται να γέρνει προς την πλευρά της Σπάρτης, καθώς υπήρχε μεγάλη οικονομική δυσχέρεια στους Αθηναίους και ο ανεφοδιασμός τους θα μπορούσε εύκολα να διακοπεί από τη Σπάρτη με ολέθριες συνέπειες. Έτσι, στάλθηκε για το σκοπό αυτό η Αθήνα ό,τι είχε απομείνει από τον άλλοτε ισχυρό στόλο. Αυτός όμως αιφνιδιαστικά κατατροπώθηκε, γεγονός που αποτελεί ένα από τα τελευταία στρατιωτικά συμβάντα του Πελοποννησιακού πολέμου. Ο πόλεμος απέληξε στην επικράτηση των Λακεδαιμονίων, την αποδοχή των όρων τους και την εγκαθίδρυση των Τριάκοντα τυράννων στην Αθήνα, το Σεπτέμβριο του 404 π.Χ. Αυτοί, ενώ στην αρχή φάνηκαν ότι θα επιδείκνυαν μετριοπάθεια, αργότερα κατέφυγαν στη βία και τις δολοφονίες των πολιτικών τους αντιπάλων. Γενικά, ο Πελοποννησιακός πόλεμος αποτέλεσε το τέλος της ακμής και της ηγεμονίας της Αθήνας, ενώ παράλληλα εξανέμιση την ευκαιρία που είχαν οι Αθηναίοι να αναδειχτούν σε μεγάλη δύναμη και να προστατεύσουν τους υπόλοιπους Έλληνες από τις βαρβαρικές απειλές: οι ηγήτορές τους δεν διδάχτηκαν από τα λάθη τους και ακολούθησαν μια αλαζονική πολιτική που μοιραία κατέληξε σε καταστροφή (Botsford & Robinson 2015, σσ. 240-287).

Στα μετέπειτα χρόνια τα κύρια ιστορικά γεγονότα αφορούν στη Σπαρτιατική και τη Θηβαϊκή ηγεμονία, αλλά μετέπειτα και την ανάκαμψη των Αθηνών, την επαναφορά της πόλης στο δημοκρατικό πολίτευμα και τη σύναψη μιας νέας συμμαχίας από πόλεις -κράτη γύρω από αυτήν. Ενώ θα περίμενε κανείς ότι μετά την ήττα της Αθήνας και την εγκαθίδρυση των Τριάκοντα τυράννων θα επιβαλλόταν

ουσιαστικά η ηγεμονία της Σπάρτης, αυτό δεν συνέβη, γεγονός το οποίο οφείλεται στη δομή της συντηρητικής σπαρτιατικής κοινωνίας και την πολιτική των Περσών, που επιθυμούσαν ισορροπία μεταξύ των δύο πόλεων. Επιπλέον, η αδυναμία της Σπάρτης οφειλόταν στη μεγάλη υπογεννητικότητα, η οποία είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση του αμιγώς σπαρτιατικού σώματος και την ενίσχυσή του με είλωτες οι οποίοι σταδιακά αποκτούσαν δικαιώματα. Επίσης, υπήρχε ανισοκατανομή για τους πολίτες στη διανομή της πολεμικής λείας. Ο Λύσανδρος, μολονότι είχε πετύχει την υποταγή της Αθήνας, την εγκαθίδρυση των Τριάκοντα και την επιτυχή προστασία του Αιγαίου από τους Πέρσες, τελικά ανακαλείται στην Σπάρτη, καθώς έπεσε στη δυσμένεια του βασιλιά της Σπάρτης. Ταυτόχρονα, οι Τριάκοντα τύραννοι εκδιώκονται στην Ελευσίνα, η Αθήνα σταδιακά ανακτά την πολιτική της ενότητα και αποκαθιστά τη δημοκρατία, αναθεωρώντας πλήρως ορισμένους νόμους της. Η συνέλευση γίνεται και πάλι το επίκεντρο των αποφάσεων. Στα χρόνια που ακολουθούν η Αθήνα οργανώνει και πάλι το στόλο της, ιδίως δε μετά την ήττα του σπαρτιατικού στόλου στη θάλασσα της Κνίδου, το 394 π.Χ., η Αθήνα ουσιαστικά ανακτά εκ νέου την κυριαρχία της στο Αιγαίο.

Η Θηβαϊκή ηγεμονία αρχίζει με το λεγόμενο <<κοινό των Βοιωτών>> που είχε ως σκοπό την επέκταση της ηγεμονίας της Θήβας πέρα από τη Βοιωτία. Ήταν μία καταστατική ένωση διαφορετικών πολιτισμικών ενοτήτων με επίκεντρο τη Θήβα. Αυτή η άνοδος της Θήβας, μετά την ειρήνη του 386 π.Χ., είχε ως αποτέλεσμα να έρθει αντιμέτωπη με τη Σπάρτη και να οδηγηθεί στην καταστροφή της Μαντινείας, το 385 π. Χ. Ενώ η Θήβα μαστίζεται από πολιτικές αντιπαραθέσεις, έχουμε την εμφάνιση δύο ανδρών, του Πελοπίδα και του Επαμεινώνδα, η οποία ανατρέπει τα δεδομένα. Η πολιτική διορατικότητα του πρώτου και η στρατιωτική εμπειρία του δεύτερου ανασυγκροτούν το <<κοινό των Βοιωτών>>, εξοντώνουν τους Σπαρτιάτες και μετατρέπουν τη Θήβα σε πραγματική πρωτεύουσα μιας τεράστιας περιοχής, η οποία περιλάμβανε τις Πλαταιές και έφτανε έως και τον Ωρωπό. Ο Πελοπίδας οργάνωσε πολιτικά την Θηβαϊκή ηγεμονία, ενώ ο Επαμεινώνδας δημιούργησε νέα στρατιωτικά δεδομένα με τη δημιουργία ενός επαγγελματικού στρατού, στον οποίο ανήκε και ο Ιερός λόχος, μία επίλεκτη μονάδα τριακοσίων πολιτών που εφήρμοζε νέες τεχνικές μάχης.

Καθώς λοιπόν η Θήβα καθίσταται μία μεγάλη δύναμη στην ευρύτερη περιοχή της Βοιωτίας, η Αθήνα -όπως είδαμε- ανέκτησε το δημοκρατικό της πολίτευμα και, επιθυμώντας να ανακτήσει τη παλιά της δύναμη, προχώρησε σε μία φορολογική μεταρρύθμιση και ένα νέο εξοπλιστικό πρόγραμμα για το στόλο της. Όλα τα παραπάνω, καθώς και η ιστορική σχέση του Πειραιά με το Αιγαίο -όπως την εξύμνησε στο <<Πανηγυρικό>> του ο Ισοκράτης-, οδήγησαν το 378 π.Χ. στη δεύτερη Αθηναϊκή συμμαχία. Σε αυτή συμμετείχαν διάφορες πόλεις, όπως η Μυτιλήνη, η Χίος, αλλά και το Βυζάντιο. Μολονότι αυτή στρεφόταν έμμεσα κατά της Σπάρτης, ειδική μνεία γινόταν ώστε να αποφευχθούν οι παρερμηνείες και να περισταλούν οι ηγετικές διαθέσεις της Αθήνας που είχαν παλαιότερα αμαυρώσει τη Δηλιακή συμμαχία.

Τελικά, η επίθεση της Θήβας στα Λεύκτρα έφερε την Αθήνα ακόμα εγγύτερα στην Σπάρτη, με την οποία τελικά συνήψε ειρήνη το 369 π.Χ., γεγονός που θα έβαζε τέλος σε όλες τις προηγούμενες μακροχρόνιες διαμάχες. Οι μεγάλες απώλειες και η κόπωση, μιας και μεσολαβούσαν μεγάλα διαστήματα ανακωχής για να εκκινήσουν εκ νέου εχθροπραξίες, έκαναν τις δύο πλευρές συνειδητοποιήσουν την αξία της ειρήνης μεταξύ τους. Μετά τη σύναψή της, στράφηκαν όλοι σε μία νέα οικονομική πολιτική που εξασφάλιζε τους απαραίτητους πόρους για να πραγματώσουν τους στόχους που έθεταν για το μέλλον τους, με την πολιτική αυτή να στηρίζεται μόνο σε ειρηνικά μέσα. Αντιλήφθηκαν όλοι οι Έλληνες πως έπρεπε να σταματήσουν τις εχθροπραξίες και να στηριχτούν στις κοινές αξίες και τα χαρακτηριστικά που τους ενώνουν, όπως τη γλώσσα, τη θρησκεία και τον πολιτισμό. Με άλλα λόγια, να διατηρήσουν και να ενισχύσουν την ειρήνη βάσει νέων θεσμών δικαιοσύνης και αμοιβαίας συνεργασίας από όλες τις απόψεις (Baslez 2013, σσ. 181-200)

Οι παραπάνω ηγεμονίες, καθώς και η ανάπτυξη του ελληνικού στοιχείου στη Σικελία, είχαν ως αποτέλεσμα να διατυπωθούν οι πρώτες σκέψεις για τον συνασπισμό όλων των ισχυρών ελληνικών πόλεων υπό μια κεντρική ηγεσία, ώστε να αντιμετωπιστεί ο επεκτατισμός της Περσίας και να σταματήσει ο εμφύλιος των Ελλήνων. Η αδυναμία των πόλεων-κρατών να επικρατήσει η μία επί των υπολοίπων και να διατηρήσει την εξουσία της στήριζε την πεποίθηση πως η δύναμη που θα ένωνε τους Έλληνες δεν ήταν άλλη από την ανερχόμενη Μακεδονική δυναστεία του Φιλίππου του Β΄. Καθώς η δύναμη της Αθήνας εξασθένησε μετά τον συμμαχικό

πόλεμο το 357-355 π.Χ. και την αποστασία της Χίου, η αποφασιστική μάχη ανάμεσα στους Μακεδόνες και στο συνασπισμό πόλεων, όπως της Αθήνας, του κοινού των Βοιωτών και της Κορίνθου, δόθηκε στη Χαιρώνεια το 338 π.Χ. Από το σημείο αυτό και μετά οι περισσότερες ισχυρές πόλεις κράτη συμπορεύθηκαν με τη μακεδονική μοναρχία, καθεμία χωριστά με τη δική της συνθήκη συνεργασίας, διατηρώντας την ανεξαρτησία και την τοπική της διακυβέρνηση. Η επικράτηση της Μακεδονίας και η δημιουργία της μεγάλης αυτοκρατορίας του Μεγάλου Αλεξάνδρου θα σηματοδοτήσει νέες εξελίξεις στη περιοχή των νησιών που εξετάζουμε, ενώ ο θάνατος του θα σημάνει και τυπικά το τέλος της κλασικής περιόδου και την απαρχή της ελληνιστικών χρόνων (Botsford & Robinson 2015, σσ. 341-352).

Καθώς προηγουμένως περιεγράφηκαν τα σημαντικότερα ιστορικά και πολιτικά γεγονότα της κλασικής εποχής, αξίζει να σημειωθεί πως βασική προϋπόθεση, ώστε η συγκεκριμένη περίοδος σήμερα να θεωρείται ορόσημο για την ανάπτυξη του ελληνικού πολιτισμού κατά την αρχαιότητα, αποτέλεσε η ύπαρξη της πόλης-κράτους. Μετά τον λεγόμενο ελληνικό Μεσαίωνα, που τελειώνει περίπου 750 π.Χ., πρόκειται για μία από τις μεγαλύτερες καινοτομίες στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο της Μεσογείου. Η απαρχή της πόλης-κράτους συνίσταται στο ότι ορισμένες φατρίες, οικογένειες, φυλές, αλλά και άποικοι, συνενώθηκαν σε οργανωμένες ομάδες, οι οποίες αποτέλεσαν τη βάση της πολιτικής οργάνωσης στον ελλαδικό χώρο. Το κύριο γνώρισμα της πόλης-κράτους, στο οποίο στηρίζεται η κοινωνική και πολιτική της δομή, αλλά και το σημείο ενότητας των μελών της, είναι η απόκτηση της ιδιότητας του πολίτη. Καθώς προείπαμε, η πόλη-κράτος αποτέλεσε συγκερασμό πολλών και διαφορετικών ομάδων, την ιδιότητα του πολίτη όμως δεν τη κατείχαν όλοι, με αποτέλεσμα αυτή να αποτελεί σημείο διάκρισης ανάμεσα στα μέλη της. Προϋπόθεση για την απόκτηση της ιδιότητας αυτής αποτελούσε κυρίως η καταγωγή. Η πολιτική οργάνωση και διακυβέρνηση στηρίχθηκε κυρίως σε αριστοκρατικά καθεστώτα. Σταδιακά πολιτικοί θεσμοί, όπως της βασιλείας κτλ., αναδιαμορφώθηκαν και επήλθε ένας μετασχηματισμός του πολιτικού συστήματος με την ανακατανομή της εξουσίας σε περισσότερους πολίτες, γεγονός που ενίσχυσε τη δομή της πόλης. Μια σημαντική εξέλιξη, που προήλθε κυρίως από μέλη των αριστοκρατικών διακυβερνήσεων και την ενασχόληση με τις πολιτικές εξελίξεις της

κάθε πόλης, υπήρξε επίσης η δημιουργία γραπτών νόμων, πράγμα που θεμελίωσε την κρατική δομή, έδωσε λύσεις στις αστικές διενέξεις των πολιτών και διαμόρφωσε την πολιτική συνείδηση (Botsford & Robinson 2015, σσ. 60-63).

Η μεταρρύθμιση αυτή, η οποία περιλάμβανε τη δημιουργία γραπτών νόμων, αποδείχθηκε καιρία και συνετέλεσε στη δημιουργία ενός σταθερού πολιτεύματος, το οποίο ενώ στην αρχική του φάση κατευθυνόταν από μία ομάδα ευγενών, μετασχηματίστηκε και εξελίχθηκε προς το καλύτερο, καθώς δόθηκαν περισσότερες ελευθερίες, μοιράστηκαν ρόλοι και διαχωρίστηκε η εξουσία, έτσι ώστε αρκετά χρόνια αργότερα, σταδιακά, να οδηγηθούμε στην εδραίωση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Κύριος εκφραστής και πρωτοπόρος αυτών των μεταρρυθμίσεων, συντάκτης γραπτών νόμων, ήταν ο Σόλων, ένας εύπορος ευγενής, ο οποίος μπόρεσε να εδραιώσει μεγάλες αλλαγές στην κατανομή της εξουσίας, να δώσει ανεκτές για την εποχή του λύσεις σε βασικά οικονομικά και πολιτικά ζητήματα, όπως την απαλλαγή από τα βάρη (τη λεγόμενη σεισάχθεια), και να μεταβάλει ουσιαστικά το αριστοκρατικό πολίτευμα σε ένα νέο, με βάση το οποίο κάθε πολίτης μπορούσε να διεκδικήσει μια θέση στη διακυβέρνηση του κράτους ανάλογα με τα περιουσιακά του στοιχεία. Πέτυχε έτσι μια μεγάλη διεύρυνση των ρόλων εξουσίας. Αν, λοιπόν, ο Κλεισθένης πολύ αργότερα συνετέλεσε στο να οδηγηθεί η πόλη-κράτος της Αθήνας στο δημοκρατικό πολίτευμα, περιορίζοντας σταδιακά τους ευγενείς στην άσκηση της εκτελεστικής εξουσίας και παραχωρώντας ασύλληπτα για την εποχή του δικαιώματα στους πολίτες, μπορούμε με βεβαιότητα να πούμε ότι ο Σόλων είχε θέσει τα θεμέλια που οδήγησαν στην εξέλιξη αυτή. Οι πολίτες ξέφυγαν από τη σκιά της τυραννίας και της εκμετάλλευσης από τους λίγους, και η πόλη-κράτος της Αθήνας κατέστη πρωτοπόρο στις πολιτικές εξελίξεις σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο. Ακολούθησαν πολλοί συνετοί και δίκαιοι διαχειριστές αυτού του πολύτιμου αγαθού της ισονομίας που πρόσφερε η δημοκρατία, ωστόσο γίνεται κατανοητό -και τα ιστορικά γεγονότα το βεβαιώνουν- ότι η ύπαρξη της πόλης-κράτους και οι λανθασμένες πολιτικές επιλογές ορισμένων ηγετών οδήγησαν σε αλαζονικές επεκτατικές πολιτικές που δίχασαν τους Έλληνες και τους οδήγησαν σε ένα διαρκή πόλεμο με τεράστιες απώλειες και οικονομικές συνέπειες. Ακόμα στην έννοια της πόλης-κράτους συνυπήρχαν ταυτόχρονα στοιχεία ενότητας των πολιτών αλλά και διχασμού, καθώς

ήταν εμφανείς οι αντιθέσεις μέσα στη κοινωνία μεταξύ των πλουσίων και των φτωχών και η ιδιότητα του πολίτη από μόνη της δε ήταν δυνατή να τις εξαλείψει. Όλα αυτά στάθηκαν αιτίες για τη πολιτική, ηθική και οικονομική κατάπτωση της τότε κοινωνίας, γεγονός που οδήγησε τελικά στην αναγκαστική συμπίεση με τη Μακεδονική δυναστεία, με ό,τι και αν αυτό συνεπαγόταν. Ακολουθως, στο Ειδικό μέρος, θα εξετάσουμε την παράλληλη πορεία των τριών νησιών κατά την κλασική περίοδο, τα γεγονότα και τις πολιτικές που διαμορφώθηκαν στο χώρο του βορειοανατολικού Αιγαίου (Botsford & Robinnson 2015, σσ. 99-111).

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

2. Κλασική Εποχή και πολιτική συμπεριφορά

2.1 Λέσβος

Μετά τη διάλυση του Λυδικού κράτους, ο 5^{ος} π.Χ. αιώνας βρίσκει τη Λέσβο και τις πόλεις της κατακτημένες, όπως και τις περισσότερες των μικρασιατικών ακτών και του ανατολικού Αιγαίου, από τους Πέρσες. Σε κάθε πόλη που κατακτούσαν οι Πέρσες τοποθετούσαν ντόπιους τυράννους, οι οποίοι ήταν πιστοί στο κατακτητή και εφάρμοζαν τις διαταγές του, καταπιέζοντας τους ομόφυλούς τους, καθώς αυτοί λάμβαναν τις αποφάσεις για τη διακυβέρνηση του τόπου -που άλλοτε έπαιρνε η συνέλευση του δήμου- και η αυθαιρεσία ήταν καθημερινό φαινόμενο. Έτσι, λίγο πριν ξεσπάσει η ιωνική επανάσταση, έντονη ήταν η δυσφορία κατά των Περσών σε όλες τις κατακτημένες πόλεις. Στη Λέσβο, που τελούσε υπό την τυραννική διακυβέρνηση του μυτιληνιού στρατηγού Κώη, η δυσαρέσκεια ενισχυόταν και από τη δεινή οικονομική κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει, καθώς μετά την κατάκτηση της Θράκης και της Σκυθίας περιορίζεται σημαντικά το εμπόριο με τις χώρες του Ευξείνου Πόντου. Μέσα σε αυτό το γενικό κλίμα καταπίεσης, δεν αργούν να αντιδράσουν οι Έλληνες. Ο Αρισταγόρας, που είχε ήδη αποβάλει την ιδιότητα του τυράννου και αποκαταστήσει τη δημοκρατία στη περιοχή, συγκαλεί στη Μίλητο συνέλευση των περιοχών της Ιωνίας και της Αιολίδας με απώτερο σκοπό να αποτινάξει τον περσικό ζυγό να διώξει τους τυράννους που είχαν τοποθετήσει οι Πέρσες. Το εγχείρημα

πέτυχε. Στις επιχειρήσεις συλλαμβάνεται και ο Κώης της Μυτιλήνης που εκδιώκεται και λιθοβολείται. Ο παλαιός τύραννος της Μιλήτου, ο Ιστιαίος, προσχωρεί στους επαναστάτες και καταφεύγει στη Μυτιλήνη που, με τη βοήθεια του λεσβιακού στόλου, ελέγχει τον Ελλήσποντο. Το 494 π.Χ. έχουμε την καταστροφή της Μιλήτου, καθώς οι Λέσβιοι με το στόλο τους και άλλες πόλεις αποσύρονται και, μετά από τη ναυμαχία της Λάδης, επέρχεται η ήττα και η καταστολή της επανάστασης. Ο Ιστιαίος, με τον υπόλοιπο στόλο των Λεσβίων, όταν έγινε γνωστή η άλωση της Μιλήτου, εγκατέλειψε τον Ελλήσποντο και στρατοπέδευσε στην Πολίχνη. Ακολουθεί αντεπίθεση των Περσών οι οποίοι καταλαμβάνουν για δεύτερη φορά τη Λέσβο και άλλες πόλεις χωρίς καμία αντίσταση. Ωστόσο, στο νησί δεν εγκαθίδρυσαν τυραννικό καθεστώς, αφήνοντας τη διακυβέρνηση στα χέρια του λαού, καθώς ο βασιλιάς Δαρείος πίστεψε ότι τα προηγούμενα τυραννικά καθεστώτα που είχαν εγκαθιδρύσει οι Πέρσες ήταν η πραγματική αιτία για την Ιωνική επανάσταση. Όρισε, όμως, πέρση σατράπη για τη διευθέτηση των ζητημάτων και απαγόρευσε τις συρράξεις μεταξύ των πόλεων. Θα ακολουθήσει μία περίοδος ειρήνης, το αντάλλαγμα της οποίας θα είναι ο εξαναγκασμός των κατακτημένων πόλεων και της Λέσβου να συμμετάσχουν στους Περσικούς πολέμους εναντίον των άλλων Ελλήνων στην ηπειρωτική Ελλάδα. Αυτό συνέβη αρχικά στην εκστρατεία του Μαρδόνιου, όπου συμμετείχαν και Αιολείς και Ίωνες, αλλά και στη δεύτερη φάση των Περσικών πολέμων, καθώς συμμετείχαν Λέσβιοι ενισχύοντας με το στόλο τους το βασιλιά Ξέρξη. Ωστόσο, απέσυραν τη στήριξή τους προς τον εχθρό μετά με τη μεγαλειώδη νίκη των Ελλήνων της ηπειρωτικής Ελλάδας στη Μυκάλη. Σε αυτή εξοντώθηκε ο Μαρδόνιος και καταστράφηκε ολοσχερώς ο στόλος των Περσών, γεγονός που αναπτέρωσε το ηθικό στις κατακτημένες αιολικές και ιωνικές περιοχές, αλλά και στη Λέσβο, ωθώντας τους Έλληνες να αποτινάξουν τον περσικό ζυγό και να ενσωματωθούν στην ελληνική συμμαχία. Τον επόμενο χρόνο καταλαμβάνεται από τους Αθηναίους και η Σηστός, παλιά λεσβιακή αποικία, και οι Λέσβιοι ανακτούν τον έλεγχο των στενών και ανεφοδιάζουν τους συμμάχους τους Αθηναίους (Γονιδέλλης 2012, σσ. 95-101).

Μετά τις μεγάλες νίκες των Αθηναίων στους Περσικούς πολέμους, η Λέσβος και οι άλλες πόλεις-κράτη των μικρασιατικών ακτών σπεύδουν να ενσωματωθούν στη Δηλιακή συμμαχία, η οποία συγκροτείται, όπως είδαμε

παραπάνω, με απώτερο στόχο την προστασία των συμμετεχουσών πόλεων από τον περσικό κίνδυνο. Έτσι, ανταλλάσσονται όρκοι πίστης μεταξύ των Μυτιληναίων και των υπολοίπων πόλεων της Λέσβου με την Αθήνα, για τον κοινό στόχο της εξόντωσης των περσών. Η συμφωνία που συνάπτεται μεταξύ Αθήνας και Μυτιλήνης είναι ξεχωριστή. Και οι πέντε πόλεις της Λέσβου που συμμετέχουν στη συμμαχία απολαμβάνουν ιδιαίτερη θέση, καθώς πουθενά δεν αναφέρεται ότι κατέβαλλαν εισφορά στο ταμείο της. Επίσης, είδαμε ότι πολιτικός στόχος της Αθήνας ήταν η ηγεμονία επί των πόλεων που συμμετέχουν στη συμμαχία, επιβάλλοντάς τους ακόμα και αλλαγή στα πολιτεύματά που διατηρούσαν, η Λέσβος όμως και οι άλλες πόλεις της Ιωνίας αποτελούν εξαίρεση, καθώς θεωρούνται ως <<φύλακες της αρχής>>, διατηρώντας έτσι την τοπική πολιτική διακυβέρνησή τους, γεγονός που αποδεικνύει ότι ήταν σε πλεονεκτική θέση έναντι των άλλων πόλεων. Η Μυτιλήνη διατηρεί αυτόνομο πολιτικό καθεστώς, το οποίο είναι ολιγαρχικό, ενώ η Μήθυμνα, αντίθετα, διατηρεί δημοκρατικό πολίτευμα. Τα ολιγαρχικά πολιτεύματα θα αποδειχτούν αργότερα η αιτία που θα οδηγήσει στη διάλυση της Δηλιακής συμμαχίας, και κυρίως την αποστασία της Μυτιλήνης (Δημοπούλου-Πηλιούνη 2015, σσ. 140-142).

Στα πρώτα χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου, ενόσω τα μέλη της πρώτης Αθηναϊκής συμμαχίας συμμετείχαν στον πόλεμο εναντίον των Σπαρτιατών, το 428 π.Χ., το ολιγαρχικό καθεστώς της Μυτιλήνης αποφάσισε πως έπρεπε να αποχωρήσει από τη συμμαχία, καθώς η ηγεμονική στάση της Αθήνας ήταν πλέον εμφανής και θα παραβίαζε αργά ή γρήγορα τους ευμενέστερους όρους της συμφωνίας για την πόλη. Παρατηρητές των Αθηναίων και δημοκράτες της Μήθυμνας έστειλαν αντιπροσωπεία στην Αθήνα, καταγγέλλοντας αυτή τη κίνηση της Μυτιλήνης, καθώς έπρεπε να καταπνιγεί γρήγορα το σχέδιο και να ανακτήσει η συμμαχία τον πολύτιμο για αυτήν γεωστρατηγικό χώρο. Για την αποστασία της Μυτιλήνης υπάρχει και η λεγόμενη θεωρία «απόπειρας συνοικισμού», της συνένωσης δηλ. των πόλεων στη Λέσβο και της μεταφοράς του πληθυσμού μέσα στη πόλη της Μυτιλήνης, ούτως ώστε ο πόλεμος να διεξάγεται από μία καλά οχυρωμένη με τείχη πόλη που θα επέτρεπε, γενικότερα, την καλύτερη άμυνα του νησιού. Η αντίδραση της Αθήνας, η οποία δεν θα επέτρεπε ποτέ μέσα στη συμμαχία της να δημιουργηθεί ένα κυρίαρχο κράτος σε ένα κρίσιμο για την έκβαση του πολέμου

χώρο, ανάγκασε τους Μυτιληναίους, σύμφωνα με τη παραπάνω θεωρία, να προσφύγουν στους Λακεδαιμονίους και να αποστατήσουν. Υπάρχει και η τοποθέτηση του Αριστοτέλη στα <<Πολιτικά>>, ότι δηλαδή η αποστασία της Μυτιλήνης πραγματοποιήθηκε από κίνητρα άσχετα προς τα πολιτικά πράγματα, για τη διευθέτηση δηλ. της υπόθεσης μιας επικλήρου, μιας θυγατέρας και μοναδικής κληρονόμου της περιουσίας των γονέων της. Η διχογνωμία εάν στη συγκεκριμένη υπόθεση θα εφαρμοζόταν το δημοκρατικό δίκιο της Αθήνας ή τα ολιγαρχικά διατάγματα της Μυτιλήνης, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, ίσως αποτέλεσε μία αφορμή για να πέσει σε δυσμένεια η πόλη της Μυτιλήνης και να εξοργιστούν οι Αθηναίοι. Η στάση της Αθήνας, γενικά, φόβιζε τους Λέσβιους και τους ανάγκαζε να παραμείνουν στη συμμαχία από φόβο και όχι από τις φιλικές διαθέσεις τους, γεγονός που επιβεβαιώνουν και ο Αριστοτέλης και ο Θουκυδίδης, οι οποίοι εξιστορούν την ανάρμοστη συμπεριφορά των Αθηναίων απέναντι στους συμμάχους τους που διατηρούσαν θεωρητικά το δικαίωμα να αποχωρήσουν μονομερώς από τη συμμαχία. Όποιες και να ήταν οι αιτίες, η Αθήνα δεν καθυστέρησε, έστειλε στόλο και στρατό υπό το στρατηγό Πάχητα και πολιορκήσε στενά τη Μυτιλήνη. Οι Σπαρτιάτες σπεύδουν σε βοήθεια, πράξη που αναπτρώνει το ηθικό των Μυτιληναίων, ενώ οι ολιγαρχικοί άρχοντες για πρώτη φορά διανέμουν όπλα στους πολίτες, καθώς έως τότε δεν εμπιστεύονταν τον λαό φοβούμενοι κάποια εξέγερση. Διαφαίνεται ότι την εξουσία στη Μυτιλήνη κατείχαν μερικές δεκάδες πλούσιοι γαιοκτήμονες, οι οποίοι ήλεγχαν τους απλούς πολίτες σε ό,τι αφορά τον οπλισμό και την διανομή σιταριού. Έτσι, η ανισοκατανομή του πλούτου και η πείνα οδήγησαν σε διαμάχες που τελικά είχαν ως αποτέλεσμα τη παράδοση της πόλης άνευ όρων και την αποτυχία της αποστασίας, αγνοώντας τη σκληρή τιμωρία που τους επιφύλασσαν οι πρώην σύμμαχοί τους. Όπως είδαμε παραπάνω, ο Κλέων υποστήριζε πως έπρεπε να εκτελεστούν οι κάτοικοι της Μυτιλήνης και να δεσμευτούν οι περιουσίες τους, όμως επικράτησε η συνετότερη πρόταση του Διοδότου που απάλλαξε το σύνολο των αθών πολιτών, ενώ τιμωρήθηκαν μόνο οι ολιγαρχικοί υποκινητές της αποστασίας, αυτοί που κατείχαν την εξουσία επί των πολλών (Δημοπούλου-Πηλιούνη 2015, σσ. 142-163)

Μετά την αποτυχία της αποστασίας της Μυτιλήνης και την κατάληψη όλης της Λέσβου από την Αθηναϊκή συμμαχία, η πολιτική που ακολουθήθηκε ήταν η επιβολή δημοκρατικών φιλο-αθηναϊκών διακυβερνήσεων σε όλες τις επαναστατημένες πόλεις, εξαιρώντας τη Μήθυμνα, η οποία εξ αρχής ήταν πιστή στη δημοκρατία και την Αθήνα. Οι περισσότεροι οπαδοί της ολιγαρχίας έχουν αποσυρθεί στα απέναντι παράλια, εκεί όπου έχουν πολιτικά ερείσματα, ενώ όλη η υπόλοιπη Λέσβος εντάσσεται στη πολιτική των λεγόμενων κληρουχιών που είχαμε δει παραπάνω. Έτσι, όλη η περιοχή με τα κτήματά της αποτελεί χώρο εκμετάλλευσης από τους αθηναίους κληρούχους, οι οποίοι εισπράττουν το τίμημα από την καλλιέργεια κάθε χρόνου, ή εκμεταλλεύονται οι ίδιοι τη γη μεταβαίνοντας στη Λέσβο. Οι άρχοντες επιλέγονται πάντα με βάση τα δημοκρατικά και φιλο-αθηναϊκά φρονήματά τους, ενώ -σύμφωνα με τον Αντιφώντα- και οι δικονομικές διευθετήσεις πραγματοποιούνται βάσει των φρονημάτων των εμπλεκόμενων σε δίκη. Στα πλαίσια της γενικότερης ηγεμονικής στάσης της Αθήνας προς όλες τις πόλεις-συμμάχους της, που κυρίως τις χρησιμοποιούσε μόνο για έσοδα στο ταμείο της Δηλιακής συμμαχίας, τη μεγαλύτερη δυσαρέσκεια εισέπραττε η Λέσβος. Αυτό φαίνεται ακόμα και στη διαπόμπευση των λεσβίων γυναικών από τον Αριστοφάνη, το Θεόπομπο και άλλους. Κατά το όγδοο έτος του Πελοποννησιακού πολέμου, οι ολιγαρχικοί που είχαν καταφύγει στα απέναντι μικρασιατικά παράλια βλέποντας την ηγεμονική στάση της Αθήνας να καταπιέζει τους συμπατριώτες τους, οργανώνουν στρατό και καταλαμβάνουν την έξοδο του Ελλησπόντου. Αργότερα, εκμεταλλεόμενοι την προδοσία κάποιων κατοίκων της Αντάνδρου, επιτίθενται σε αυτή και την καταλαμβάνουν, γεγονός που αναπτέρωσε τις ελπίδες τους πως η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων αυτής της πόλης θα τους βοηθούσε να οργανώσουν στρατό και στόλο, να οχυρωθούν εκεί και αργότερα να επιτεθούν και στη Λέσβο. Οι Αθηναίοι αντιλήφθηκαν τον κίνδυνο και με συμμαχικό στρατό, κάτω από την ηγεσία του Δημόδοκου και του Αριστείδη, νίκησαν τους ολιγαρχικούς, όπως μας πληροφορεί ο Θουκυδίδης. Έτσι, η Λέσβος έχει χάσει οριστικά την ελευθερία της, ενώ το μεγαλύτερο μέρος του πλούτου της το κατείχαν οι αθηναίοι κληρούχοι. Το 416 π.Χ., οι Λέσβιοι συμμετέχουν σε επιχειρήσεις κατά της Μήλου, κυρίως η Μήθυμνα, η οποία εξ αρχής ήταν δημοκρατική και προσκείμενη στην Αθήνα. Την επαύριο της κατάρρευσης της εκστρατείας στη Σικελία και της λήξης της αθηναϊκής ηγεμονίας, τόσο η Αθήνα όσο και οι σύμμαχοί της περιήλθαν σε

οικονομικό μαρασμό και παρακμή, καθώς οι απώλειες σε ανθρώπινες ζωές και εξοπλισμό ήταν ανυπολόγιστες. Οι Λέσβιοι θέλησαν να επιχειρήσουν για ακόμη μια φορά να αποστατήσουν από τη συμμαχία, που στην ουσία τους υποδούλωνε οικονομικά και πολιτικά. Έχοντας την υποστήριξη των Βοιωτών, ζήτησαν ενίσχυση από τους Σπαρτιάτες ώστε να αντιμετωπίσουν την Αθήνα. Και οι Βοιωτοί και ο Άγις, ο γιος του σπαρτιάτη βασιλιά Αρχίδαμου, υποσχέθηκαν βοήθεια στη Μυτιλήνη με στόλο, η βοήθεια αυτή όμως άργησε να έρθει στη Μυτιλήνη, καθώς αποφασίστηκε αρχικά να βοηθηθεί η Χίος, η οποία αποστάτησε τελικά με επιτυχία. Μετά τη Χίο, ο στόλος των Σπαρτιατών κατευθύνθηκε πρώτα στη Μήθυμνα, την οποία και έπεισαν να αποσχιστεί από τη συμμαχία. Αφού άφησαν εκεί οπισθοφυλακή, έσπευσαν να συνδράμουν τη Μυτιλήνη, η οποία και αυτή αποστάτησε. Οι Αθηναίοι εντωμεταξύ πληροφορήθηκαν την αποστασία των δύο συμμάχων τους και αντέδρασαν με μεγάλο στόλο, πετυχαίνοντας να καταπνίξουν την επανάσταση στη Μυτιλήνη. Ο σπαρτιάτης ναύαρχος Ασύοχος, βλέποντας πως έχει χαθεί η Μυτιλήνη, την εγκαταλείπει κατευθυνόμενος στη Χίο. Αφήνοντας πίσω τους φιλο-αθηναϊκές φρουρές, ο Λέων και ο Διομέδων, που κατέπνιξαν την αποστασία της Μυτιλήνης, στρατοπέδευσαν εκεί και χρησιμοποιούσαν την πόλη ώστε να ανακαταλάβουν τη Χίο. Ενώ ο Ασύοχος βρισκόταν στη Φώκαια, έρχονται πρέσβεις των μυτιληναίων ολιγαρχικών για να ζητήσουν εκ νέου τη βοήθεια να επαναστατήσει η Λέσβος, πράγμα που και ο ίδιος υποστήριζε. Τελικά, όμως, αγνόησαν αυτήν την έκκλησή τους οι σύμμαχοι και η Κόρινθος, αλλά και νέο αίτημά τους απέκρουσε κυρίως ο σπαρτιάτης κυβερνήτης της Χίου, λόγω των προηγούμενων αποτυχιών και για να μη μείνει ανυπεράσπιστη η πόλη του. Εκ νέου, το 411 π.Χ., προσπάθησαν οι λέσβιοι ολιγαρχικοί να αποστατήσουν, αυτή τη φορά οι Μηθυμναίοι, οι οποίοι οργανώνοντας στρατό κατευθύνθηκαν προς την πόλη τους, όμως οι Αθηναίοι φθάνουν νωρίτερα καταπνίγουν την επανάσταση, απωθώντας τους προς την Ερεσό, την οποία καταλαμβάνουν οι ολιγαρχικοί. Αργότερα, αφού είχαν τακτοποιήσει οι Αθηναίοι σοβαρότερα στρατιωτικά θέματα που ανέκυψαν στη περιοχή του Ελλησπόντου, επανάφεραν την Ερεσό στην Αθηναϊκή συμμαχία, έχοντας καταλάβει όλο το νησί, το οποίο χρησιμοποιούσαν έκτοτε ως στρατηγικό σημείο για τις επιθέσεις τους. Το 406 π.Χ., ενώ δεν έχει αλλάξει κάτι σε ό,τι αφορά τη Λέσβο, ο ναύαρχος του σπαρτιατικού στόλου Καλλικρατίδας, προσεγγίζοντας τις Αργινούσες νήσους, στρέφεται ξαφνικά

και καταλαμβάνει τη Μήθυμνα. Η πόλη φαίνεται να έπεσε μετά από εσωτερική προδοσία, μολονότι αντιστάθηκε σθεναρά στους Σπαρτιάτες, και για αυτό το λόγο ο Καλλικρατίδας δε πείραξε καθόλου τους κατοίκους, πέρα από τη μεγάλη λεηλασία που υπέστησαν. Αμέσως ο σπαρτιάτης ναύαρχος θέλησε να επιτεθεί στον αθηναίο ναύαρχο Κόνωνα στη Μυτιλήνη, αναγκάζοντάς τον να καταφύγει στο λιμάνι της. Εκεί ναυμάχησε μαζί του και τον έθεσε σε πολιορκία, κυριεύοντας ο ίδιος το βόρειο τμήμα της. Ο Κόνωνας, όμως, είχε καταφέρει να ειδοποιήσει τους Αθηναίους που έσπευσαν να βοηθήσουν να λυθεί η πολιορκία. Η τελική μάχη δόθηκε στις Αργινούσες και αποτέλεσε και την τελευταία νίκη για τους Αθηναίους στον Πελοποννησιακό πόλεμο, οι οποίοι κράτησαν τη Λέσβο έως το 405 π.Χ. Μετά τη καταστροφή των Αθηναίων στην ναυμαχία στους Αιγός ποταμούς, η Λέσβος και οι πόλεις της καταλαμβάνονται από το σπαρτιάτη στρατηγό Λύσανδρο, ο οποίος τοποθετεί δεκαμελή ολιγαρχική διοίκηση σε κάθε πόλη, στρατιωτική δύναμη και σπαρτιάτη επόπτη. Αυτή η κατάσταση επικρατούσε κατά το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου και διήρκησε δώδεκα χρόνια, με τις δύο παρατάξεις εξαντλημένες να συμπαρασύρουν σε αυτή την κατάπτωση όλους τους συμμάχους τους, ενώ οι πέρσες σατράπες εμφανίζονταν ως διαιτητές μετά τον αδελφοκτόνο εμφύλιο πόλεμο (Γονιδέλλης 2012, σσ. 144-158).

Μετά τη δωδεκάχρονη κυριαρχία των Σπαρτιατών στη Λέσβο και τη λήξη του Πελοποννησιακού πολέμου, ο ανταγωνισμός Αθήνας και Σπάρτης συνεχίζεται και κατά το πρώτο μισό του 4^{ου} π.Χ. αιώνα, συμπαρασύροντας και τους συμμάχους τους, σε όποια πλευρά και αν ανήκουν. Καθώς οι Σπαρτιάτες έχουν αποσυρθεί από το Αιγαίο, το γεγονός αυτό δίδει τη δυνατότητα στην Αθήνα, ιδιαίτερα μετά τη ναυμαχία της Κνίδου, να προσεγγίσει εκ νέου τα νησιά-συμμάχους της στη Δηλιακή συμμαχία, με αποτέλεσμα, το 378 π.Χ., οι διαπραγματεύσεις να καταλήξουν στη σύναψη μιας νέας συμμαχίας μεταξύ τους, της δεύτερης Αθηναϊκής συμμαχία, στην οποία συμμετέχουν οι πόλεις της Μυτιλήνης και της Μήθυμνας. Η δεύτερη Αθηναϊκή συμμαχία, όπως είδαμε στο γενικό μέρος, διαφέρει από την πρώτη, καθώς οι σύμμαχοι διατηρούν την αυτονομία και την ελευθερία τους, ενώ όλα τα προβλήματα που προκύπτουν αντιμετωπίζονται από το συνέδριο των συμμάχων. Οι ενέργειες αυτές αποσκοπούσαν στο να εδραιωθεί το αίσθημα εμπιστοσύνης μεταξύ των συμμάχων, το οποίο είχε χαθεί από τις ηγεμονικές και αλαζονικές συμπεριφορές της

Αθήνας κατά την πρώτη συμμαχία, αν και σε πολλές περιπτώσεις οι νέοι όροι δε τηρήθηκαν και επανεμφανίστηκαν αποστασίες. Η Αθήνα χρησιμοποίησε τη Μυτιλήνη ως βάση των πλοίων της, ενώ υποσχέθηκε να μη στείλει κληρουχίες λόγω της κακής εμπειρίας των Μυτιληναίων κατά την Α΄ Αθηναϊκή συμμαχία. Η ικανοποίηση για τη συμμετοχή των Λεσβίων στις μάχες κατά των Σπαρτιατών ήταν έκδηλη, ώστε οι Αθηναίοι θα αποφασίσουν το 368 π.Χ. να τους τιμήσουν με ψήφισμα για την πίστη στη συμμαχία και την ανδρεία τους. Το τιμητικό ψήφισμα ήταν μια πολιτική κίνηση καθυστερημένη από τους Αθηναίους που, φοβούμενοι την άνοδο του Κοινού των Βοιωτών και τους φίλους πλέον Σπαρτιάτες, επιθυμούσαν να διατηρήσουν στη σφαίρα επιρροής τους ένα από τα στρατηγικότερα σημεία του Αιγαίου. Μεταξύ του 357 και 355 π.Χ. ξεσπάει διαμάχη ανάμεσα στους συμμάχους των Αθηναίων, καθώς η ηγεμονική στάση των τελευταίων οδηγεί και πάλι τις άλλες πόλεις σε αποστασία, προετοιμάζοντας ουσιαστικά το έδαφος για την προέλαση του Φιλίππου του Β΄ της Μακεδονίας.

Η Λέσβος παρέμεινε για λίγο διάστημα στη συμμαχία έως ότου αποσχίσθηκε με τη βοήθεια του Βυζαντίου. Τη Λέσβο, στα χρόνια που ακολουθούν, την κυβερνούν τύραννοι, κυρίως Πέρσες και όχι ευγενείς των πόλεων, η εξουσία των οποίων έχει αλλάξει πλέον περιεχόμενο και κύρια χαρακτηριστικά της υπήρξαν οι εκτοπίσεις και η εξόντωση των αντιδρώντων. Το 352 π.Χ., η Μυτιλήνη έχει ήδη ολιγαρχικό πολίτευμα και για αυτό το λόγο, τόσο αυτή όσο και η Χίος χρησιμοποιούνται από το Δημοσθένη, σε επιστολή του προς τους Ρόδιους, ως παραδείγματα προς αποφυγή. Ο ρήτορας επισημαίνει τους κινδύνους και τις επιπτώσεις της τυραννίας, καθώς πολλοί φιλο-δημοκρατικοί πολίτες των δύο νησιών καταφτάνουν εξόριστοι στην Αθήνα. Ο τύραννος Κάμμος εξουσιάζει τη Μυτιλήνη από το 348 έως το 346 π.Χ., οπότε και ανατρέπεται από μισθοφόρους των Αθηναίων, γεγονός που φανερώνει τη σταθερή εμπλοκή της Αθήνας στις τοπικές εξελίξεις της Μυτιλήνης και όλης της Λέσβου, όπου σταθερά διατηρεί αρκετούς ντόπιους, φίλα προσκείμενους σε αυτή, οπαδούς. Παράλληλα με τον Κάμμο, στη Μήθυμνα έχει ανέλθει στην εξουσία ο τύραννος Κλεόμμης, ο οποίος δεν ήταν εχθρικός προς τους Αθηναίους, όπως αυτός της Μυτιλήνης, ενώ εργάστηκε προς όφελος της πόλης του, την αποκατάσταση των περιουσιών των εξόριστων, την επιστροφή και την

ενσωμάτωσή τους εκ νέου ανάμεσα στους πολίτες, καθιστώντας έτσι τη Μήθυμνα σταθερό σύμμαχο της Αθήνας, σε βαθμό τέτοιο ώστε να την επαινεί και ο Ισοκράτης στους λόγους του. Επίσης, για τον Κλεόμμι εκδόθηκε τιμητικό ψήφισμα από την Αθήνα, για τη συνδρομή της Μήθυμνας στη καταπολέμηση της πειρατείας στο Αιγαίο και την απελευθέρωση αθηναίων πολιτών.

Ο χώρος του Αιγαίου είχε μετατραπεί, με αφορμή την πειρατεία, σε πεδίο ανταγωνισμού μεταξύ Αθηναίων και Μακεδόνων, που διεκδικούσαν την αναγόρευσή τους σε προστάτες των πόλεων από τους πειρατές, ο καθένας για δικούς του λόγους. Το 334 π.Χ. η Μυτιλήνη έχει προσχωρήσει, με την προτροπή του Αλέξανδρου της Μακεδονίας, στη συμμαχία της Κορίνθου ενάντια στους Πέρσες που δε έπαυαν να απειλούν τις πόλεις των μικρασιατικών ακτών και του Αιγαίου. Οι πόλεις, στο πλευρό του Μεγάλου Αλεξάνδρου, απέκτησαν δημοκρατικό πολίτευμα και το δικαίωμα να εφαρμόζουν τους δικούς τους νόμους, εκδιώκοντας τους ντόπιους συνεργάτες των Περσών και δεσμεύοντας την περιουσία τους. Ένα χρόνο αργότερα, οι Πέρσες ανακαταλαμβάνουν τη Μυτιλήνη και καταλύουν τη συμμαχία της Κορίνθου, κατατροπώνουν το μισθοφορικό στρατό των Μακεδόνων και αποκαθιστούν τους εξόριστους μυτιληναίους συνεργάτες τους.

Ακολούθησαν διάφορα φιλο-περσικά τυραννικά καθεστώτα τόσο στη Μυτιλήνη όσο και τη Μήθυμνα, καθώς οι Πέρσες εγκαθιστούσαν στις πόλεις που κατακτούσαν ολιγαρχικά πολιτεύματα με τυράννους υποτελείς στους βασιλείς τους, ώστε να τις ελέγχουν ολοκληρωτικά. Αυτό έκανε τον Αλέξανδρο, μετά την κατάληψή τους από τον ίδιο, να ανατρέψει τα ολιγαρχικά καθεστώτα, καθώς αυτά στηρίζονταν πολιτικά στους Πέρσες και να εγκαθιδρύσει δημοκρατικά, έστω και αν αυτή η πράξη ήταν αντίθετη στη δική του απόλυτη μοναρχία. Σκοπός του ήταν να αποδεχτούν οι πολίτες τους Μακεδόνες ως ελευθερωτές τους. Το 332 π.Χ., τη στιγμή που ο Αλέξανδρος βρισκόταν στην Αίγυπτο και ίδρυε την Αλεξάνδρεια, ο στρατηγός Ηγέλοχος του ανακοίνωσε ότι οι περισσότερες πόλεις της Μικράς Ασίας αποσχίστηκαν από τους Πέρσες, ενώ και η Μυτιλήνη αποτίναξε τον περσικό ζυγό, συνθηκολογώντας με τους Μακεδόνες. Ο τύραννος της Μήθυμνας Αριστόνικος προσπάθησε να εισβάλει στη Χίο με στόλο, τον οποίο τελικά κατέστρεψε ο στρατηγός Ηγέλοχος και ενσωμάτωσε και αυτή τη πόλη στη δύναμη της Μακεδονίας. Αυτή ήταν

η κυρίως πολιτική πορεία των δύο σημαντικότερων πόλεων της Λέσβου, ενώ παρακάτω θα παρουσιαστεί η πορεία της πόλης της Χίου κατά την κλασική εποχή (Δημοπούλου-Πηλιούνη 2015, σσ. 184-212).

2.2 Χίος

Όπως οι αιολικές, έτσι και οι ιωνικές πόλεις -μεταξύ αυτών και η Χίος- βρίσκονται οι περισσότερες στις αρχές του 5^ο π.Χ. αιώνα υπό την κατοχή διάφορων τυράννων, προσκείμενων στους Πέρσες, οι οποίοι όχι μόνο ασκούν σκληρή εξουσία αλλά και ελέγχουν το τοπικό εμπόριο καρπούμενοι τις περιουσίες των κατοίκων. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι κάτοικοι της Χίου και των άλλων πόλεων της Ιωνίας δεν έβλεπαν την ώρα να αποτινάξουν τον περσικό ζυγό και για το λόγο αυτό συγκεντρώθηκαν στο Πανιώνιο, ιερό πλησίον της Μυκάλης, και αποφάσισαν να στείλουν από κοινού πρέσβεις στη Σπάρτη για να ζητήσουν βοήθεια. Προτίμησαν τους Λακεδαιμόνιους, καθώς αυτοί είχαν σταθερό ολιγαρχικό πολίτευμα, ισχυρό στρατό και προσφάτως είχαν συμμαχήσει με τον Κρόισο εναντίον των Περσών, σε αντίθεση με τους Αθηναίους που βρίσκονταν σε πολιτική αναταραχή λόγω του Πεισίστρατου και των απογόνων του. Τελικά, εισέπραξαν την άρνηση των Λακεδαιμονίων για βοήθεια και η Σπάρτη απλώς περιορίστηκε σε μία ανούσια σύσταση προς τον Πέρση Βασιλιά να μην επιτίθεται στις πόλεις της Μικράς Ασίας. Η απογοήτευση των πολιτών της Χίου ήταν έκδηλη, καθώς όμως πίστευαν πως θα παρέμεναν υπόδουλοι των Περσών, αυτό τους πείσωσε και τους έκανε να συνειδητοποιήσουν πως πρέπει με δικά τους μέσα να αποτινάξουν τους τυράννους. Για αυτό το λόγο, ξεκίνησαν να οργανώνουν στρατό και στόλο με εντατικούς ρυθμούς. Μετά τα γεγονότα που περιγράψαμε στο γενικό μέρος, την αποστασία του Αρισταγόρα και το ξέσπασμα της γενικευμένης επανάστασης στις ιωνικές πόλεις, οι Χιώτες, εξορμώντας με μεγάλο στόλο και χάρη στην εμπειρία τους, κατόρθωσαν να διασώσουν τους κυνηγημένους Παίονες και να τους μεταφέρουν με ασφάλεια στη Λέσβο. Αυτό εξόργισε τον Δαρείο, ο οποίος αποφασίζει γενικευμένη επίθεση εναντίον τους. Οι Χιώτες αντιλήφθηκαν τον επικείμενο κίνδυνο και από κοινού με τους συμμάχους τους, συμφώνησαν να τον αντιμετωπίσουν μόνο με το στόλο τους,

τον οποίο και συγκέντρωσαν, όπως είδαμε, στη Λάδη. Πριν αρχίσει η ναυμαχία, οι υποτελείς τύραννοι των Περσών στις ιωνικές αποικίες, οι οποίοι είχαν ήδη επιστρέψει, εστάλησαν ώστε να πείσουν τους Ίωνες να αποσυρθούν και ο Δαρείος θα τους παραχωρούσε αμνηστία. Στη Λάδη παρέδωσαν την αρχηγία του στόλου στο στρατηγό των Φωκαέων Διονύσιο, οι Σάμιοι όμως, και μετά οι Λέσβιοι και οι υπόλοιποι, εξαντλημένοι και φοβούμενοι τις περσικές απειλές, άρχισαν να αποσύρονται από το συμμαχικό στόλο και. Οι Χιώτες πολέμησαν με ανδρεία με τις δικές τους εκατό τριήρεις, μαζί με άλλες περίπου εκατό των ιωνικών πόλεων που έμειναν στη συμμαχία, προξενώντας μεγάλες καταστροφές στο στόλο των Περσών. Αντιστάθηκαν σθεναρά έως ότου να χαθούν ολοσχερώς και τα δικά τους πλοία. Οι επιζήσαντες, στη προσπάθεια τους να περάσουν στη Χίο μέσω της Εφέσου, αποδεκατίστηκαν μέσα στη νύχτα, καθώς οι κάτοικοι νόμισαν πως ήταν ληστές. Ακολουθώντας, οι Χιώτες ναυμάχησαν στα Κοίλα με τον Αρισταγόρα, τον οποίο απέκρουαν οι Μιλήσιοι, με μεγάλες απώλειες λόγω και της κόπωσης από τη ναυμαχία της Λάδης. Με την καταστροφή της Μιλήτου, όπως είδαμε, οι Πέρσες όχι μόνο κυριάρχησαν στις ιωνικές πόλεις και στη Χίο, αλλά και τις ανάγκασαν να συμμετέχουν εναντίον των αδελφών τους Ελλήνων της ηπειρωτικής χώρας κατά τους Μηδικούς πολέμους (Βλαστός 1846, σσ.33-38).

Μετά τη ναυμαχία της Μυκάλης, οι κάτοικοι της Ιωνίας και του Αιγαίου απέρριψαν, όπως είδαμε, τις όποιες προτάσεις υπήρχαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και να μεταφερθούν ώστε να προστατευτούν καλύτερα από τον περσικό κίνδυνο. Ομοίως απορρίφθηκαν από την Αθήνα οι προτάσεις των Σπαρτιατών να τους παραχωρηθούν για τα επινίκια οι καταληφθείσες περσικές περιοχές, καθώς δεν επιθυμούσαν τη δημιουργία ενός ισχυρού ιωνικού κράτους, αλλά ούτε την ανάμειξη των Λακεδαιμονίων στο Αιγαίο. Μολονότι οι Χιώτες με τις άλλες πόλεις αποφάσισαν προσέγγιση με τους Σπαρτιάτες, η συμπεριφορά του Πausανία στο Βυζάντιο τους δυσαρέστησε, μεταστρέφοντάς τους προς την Αθήνα και τον Αριστείδη. Ο τελευταίος αξίωσε από τους νέους συμμάχους του να επιτεθούν στον Πausανία, γεγονός που το έπραξε ο στόλος της Χίου, με τον Ανταγόρα να κυριεύει και να οδηγεί ένα πλοίο στην Αθήνα. Η επίθεση αυτή ήταν αρκετή ώστε να πείσει τους Αθηναίους για τις προθέσεις των νέων τους συμμάχων, με τον Αριστείδη να θέτει τους όρους της συμμαχίας. Η

Δηλιακή συμμαχία, όπως είδαμε, προέβλεπε συμμαχικό ταμείο όπου κατέβαλλαν οι σύμμαχοι φόρο με αρχικό σκοπό την αποτροπή του περσικού πολέμου, αλλά με απώτερο, την ενίσχυση της Αθήνας που ξεκίνησε τη πορεία της μέσα στη συμμαχία κατέχοντας απλώς την προεδρία και εξελίχτηκε σε δυνάστη, ίσως σκληρότερο των Περσών. Οι Χιώτες κατείχαν τιμητική θέση μεταξύ των συμμάχων, δεν κατέβαλλαν φόρο, ενώ μόνη τους υποχρέωση ήταν να συνδράμουν στις επιχειρήσεις της συμμαχίας με πλοία, προκαλώντας τη δυσαρέσκεια αλλά και το φόβο των υπολοίπων πόλεων. Αθήνα και Χίος ήλεγχαν το Αιγαίο και οι Χιώτες απολάμβαναν την εμπιστοσύνη και την τιμή του ισχυρού συμμάχου τους, καθώς μόνο αυτούς προσκαλούσαν στα Παναθήναια και σε άλλες εορτές, καθιστώντας τους πολυτιμότερους από όλους τους υπόλοιπους σύμμαχους και ταυτόχρονα διεγείροντας έντονη δυσαρέσκεια εναντίον τους. Οι Χιώτες, άλλωστε, ήταν οι πρώτοι που έσπευσαν να καταστείλουν την αποστασία της Σάμου, μόλις αντιλήφθηκαν ότι διακυβεύεται η ισορροπία στο Αιγαίο.

Όταν ξέσπασε ο Πελοποννησιακός, οι πιστότεροι σύμμαχοι των Αθηναίων θα αποδειχθούν οι Χιώτες, καθώς -όπως είδαμε- τον τέταρτο χρόνο θα αποστατήσσει η Λέσβος από τη συμμαχία. Τότε ο Σοφοκλής προσέγγισε τη Χίο με σκοπό να πείσει τους Χιώτες να επιτεθούν στους πρώην συμμάχους και γείτονές τους. Τελικά, η αποστασία κατεστάλη, με αποτέλεσμα την εμφάνιση των Λακεδαιμονίων στο Αιγαίο με επικεφαλής τον Αλκίδα, ο οποίος επιτιθέμενος κατέσφαξε στη Μυσούντα πολλούς συμμάχους των Αθηναίων, η πλειοψηφία των οποίων ήταν Χιώτες. Αυτές οι κινήσεις και η συμπεριφορά των Σπαρτιατών δυσαρέστησαν τους Χιώτες, αλλά και η επίθεση των Αθηναίων στη Λέσβο τους προβλημάτισε αρκετά. Έτσι, άρχισαν να δημιουργούνται οι πρώτες σκιές στη συνεργασία τους με την Αθήνα και περί το 424 π.Χ. ανήγειραν νέο τείχος στη πόλη της Χίου, αναγκάσθηκαν όμως να το γκρεμίσουν ώστε να διαψεύσουν τις υπόνοιες των Αθηναίων ότι και αυτοί προετοιμάζουν αποστασία. Έτσι συνεχιζόταν ο πόλεμος με το στόλο των Αθηναίων να αποτελείται στο σύνολό του από Χιώτες. Στο εσωτερικό, ενώ επικρατούσε το ολιγαρχικό πολίτευμα, οι δημοκρατικοί ενισχύονταν συνεχώς από την κεντρική εξουσία της Αθήνας, γεγονός που φόβιζε τους ολιγαρχικούς και τους καθιστούσε αναγκαστικά πιστούς στη συμμαχία, ακόμα και όταν χρειάστηκε να εκστρατεύσουν οι Αθηναίοι

στη Σικελία. Από την άλλη πλευρά, ο Αριστοφάνης διακωμωδούσε τη σχέση των κατοίκων της Χίου και των Σπαρτιατών στην <<Ειρήνη>>. Διάφορα γεγονότα, όπως η μεταφορά του ταμείου της Δηλιακής συμμαχίας στην Αθήνα, το ψήφισμα του Κλέαρχου (το οποίο απαγόρευε τη χρήση σε συμμαχικές πόλεις οποιοδήποτε άλλου νομίσματος, εκτός του αθηναϊκού) και η καταστροφή του τείχους, ενόχλησαν τη Χίο και εξάντλησαν την υπομονή της. Μετά, λοιπόν, την καταστροφή στη Σικελία, οι Χιώτες ολιγαρχικοί, εκμεταλλευόμενοι τη δυσaréσκεια του λαού από την αθηναϊκή ηγεμονία, οργάνωσαν τη προσέγγιση με τη Σπάρτη, ενώ την κίνησή τους αυτή ενίσχυε και η παρουσία των Περσών στο Αιγαίο και το γεγονός ότι η Σπάρτη ήταν πλέον η μοναδική εγγυήτρια δύναμη για την ασφάλειά τους. Έτσι, έστειλαν πρέσβεις ζητώντας τη προστασία των Λακεδαιμονίων.

Όπως μας πληροφορεί ο Θουκυδίδης, ενώ οι Σπαρτιάτες είχαν ξεκινήσει τη διαβούλευση με τους Πέρσες αντιπροσώπους, έφτασαν και οι πρέσβεις από τη Χίο. Τελικά, οι Σπαρτιάτες αποφάσισαν να συνεργαστούν με τους Πέρσες και να στείλουν ένα μέτοικο, τον Φρύνη, ώστε να διαπιστώσει το αξιόμαχο του στόλου της Χίου, στόλου στον οποίο έδινε μεγάλη σημασία ο Αλκιβιάδης στη Σπάρτη. Το αξιόμαχο βεβαίωσε τελικά ο Φρύνης και αμέσως οι Χιώτες συμάχησαν με τους Σπαρτιάτες, οι οποίοι αποφάσισαν να τους ενισχύσουν με δικά τους πλοία, τα οποία θα παρέμειναν στη Κόρινθο έως την άνοιξη. Παρά τις προτροπές των Χιωτών, που γνώριζαν την τακτική των πρώην συμμάχων τους Αθηναίων, ο σπαρτιατικός στόλος πέρασε από το Σαρωνικό, γεγονός που έβαλε σε υποψίες την Αθήνα. Χωρίς καθυστέρηση, στέλνουν τον στρατηγό Αριστοκράτη στη Χίο ώστε να διαπιστώσει τι διαδραματίζεται στο παρασκήνιο της πολιτικής των Χιωτών. Εκεί οι άρχοντες τον διαβεβαίωσαν πως παραμένουν πιστοί στη Δηλιακή συμμαχία και, για να τον αποπροσανατολίσουν του έδωσαν και επτά πλοία να τον συνοδεύσουν. Αυτά έγιναν υπό τις πιέσεις της φιλο-δημοκρατικής παράταξης καθώς οι αριστοκρατικοί δεν αντέδρασαν, γιατί ήταν έκδηλος ο φόβος τους πως η βοήθεια από τη Σπάρτη δε θα έφθανε ποτέ. Και ενώ αρχικά είχαν πειστεί οι Αθηναίοι, έμαθαν από πληροφοριοδότες στην Κόρινθο πως ο στόλος που θα κινούνταν προς τη Χίο σκόπευε να υποστηρίξει την αποστασία του νησιού και προετοιμάστηκαν για να του επιτεθούν. Μόλις ανασυντάχθηκε ο στόλος των Αθηναίων, επιτέθηκε στον υπό τον

Αλκαμένη σπαρτιατικό στον Πειραιά, με αποτέλεσμα να τον καταστρέψουν ολοσχερώς και να σκοτώσουν τον ναύαρχο. Η καταστροφή αυτή αποθάρρυνε και τρομοκράτησε τους Σπαρτιάτες, που μετάνιωσαν πραγματικά για αυτή τη συνεργασία.

Ο Αλκιβιάδης, όμως, ο οποίος είχε κατορθώσει να διασώσει πέντε πλοία, έσπευσε στη Χίο, απέκρυψε τα τεκταινόμενα και την καταστροφή του υπόλοιπου στόλου στο Πειραιά και, προκειμένου να τους πείσει να αποστατήσουν, τους ανήγγειλε την επικείμενη άφιξη του μεγάλου σπαρτιατικού στόλου, εμφανίζοντας μάλιστα τα πλοία του ως προπομπό. Έχοντας αρκετούς οπαδούς ο Αλκιβιάδης στη Χίο, μπόρεσε να αποκρύψει τα γεγονότα και, ενώ οι δημοκρατικοί Χιώτες απορούσαν και οι ολιγαρχικοί δεν έκρυβαν τη χαρά τους, όλοι πείστηκαν ότι οι Αθηναίοι τους εγκατέλειψαν και αμέσως προχώρησαν σε αποστασία, κάτω από τις οδηγίες των ολιγαρχικών και την προστασία των νέων τους συμμάχων. Αυτή η νέα συμμαχία δε θα μπορούσε να έχει πραγματοποιηθεί, παρά μόνο με δόλο, καθώς υπήρχαν ισχυροί δεσμοί μεταξύ Χίου και Αθήνας, μολοντί αυτοί δοκιμάζονταν εξαιτίας του πολυετούς πολέμου και της ηγεμονικής στάσης της Αθήνας.

Η απογοήτευση των Αθηναίων ήταν προφανής, αφού ο κυριότερος σύμμαχός τους είχε αποστατήσει και για αυτό το λόγο συγκέντρωσαν στόλο για να τον επαναφέρουν στη συμμαχία, χρησιμοποιώντας και τα επτά πλοία που είχαν σταλεί ως δώρο μαζί με τον Αριστοκράτη. Ο θυμός τους ήταν τόσοσ ώστε απέλυσαν τα χιακά πληρώματα και τα φυλάκισαν. Η ανεπάρκεια όμως και η απειρία των Αθηναίων ήταν εμφανής και ο στόλος τους καταδιώχτηκε από τους Χιώτες και κατέφυγε στη Σάμο. Ο Αλκιβιάδης κατόρθωσε να παρασύρει, μαζί με τη Χίο και άλλες πόλεις της Ιωνίας, με αποτέλεσμα να μεταφερθεί ο πόλεμος στο Αιγαίο με τους Αθηναίους να έχουν ως ορμητήριο μόνο τη Σάμο και κυρίως την πόλη της, καθώς οι υπόλοιποι κάτοικοι ήταν με το μέρος των ολιγαρχικών. Αργότερα, οι Χιώτες προσπάθησαν να παρασύρουν και τους Λέσβιους σε αποστασία, ξεκινώντας από τη Μήθυμνα, την οποία έπεισαν και άφησαν πλοία για προστασία στο λιμάνι της. Κινούμενοι προς τη Μυτιλήνη, κατόρθωσαν προς στιγμήν να την καταλάβουν, οι Αθηναίοι όμως αντεπιτέθηκαν αιφνιδιαστικά και την ανακατέλαβαν. Άλλωστε, αθηναϊκός στρατός κατευθυνόταν στη Μήθυμνα και στη Μυτιλήνη, και οι κάτοικοι φοβούμενοι τον στόλο των Αθηναίων

δεν αντέδρασαν, οδηγώντας έτσι σε αποτυχία το εγχείρημα των κατοίκων της Χίου. (Ζολώτας 1924, σσ. 85-100).

Αμέσως μετά την καταστολή της αποστασίας της Λέσβου, οι Αθηναίοι κατευθύνθηκαν για να καταστείλουν και την επανάσταση στη Χίο, αποβιβαζόμενοι από τέσσερις πλευρές, γεγονός που δείχνει ότι στο νησί υπήρχε σημαντική στρατιωτική δύναμη των αντιπάλων. Το 411 π.Χ., σε διάφορες στρατιωτικές επιχειρήσεις, οι Αθηναίοι προκάλεσαν μεγάλες καταστροφές και ανθρώπινες απώλειες, κυρίως στα περίχωρα της Χίου (Βολισσό, Λευκόνιο κτλ.), γεγονότα που όμοιά τους είχε να υποστεί το νησί από την εποχή της περσικής κατάκτησής του. Καθώς στένευε πλέον και η πολιορκία γύρω από τη πόλη, υπήρξαν σκέψεις, μάλλον από φιλο-δημοκρατικούς, να παραδοθεί η πόλη της Χίου, γεγονός που έκανε τους ολιγαρχικούς να ζητήσουν τη βοήθεια του στρατηγού Αστύοχου και να διοριστεί τελικά αρμοστής ο Παιδάρητος, καταστέλλοντας τις όποιες αντιδράσεις. Ο Αστύοχος πρότεινε να σπεύσουν οι Χιώτες σε βοήθεια της Λέσβου ώστε, αν αποστατήσει η Λέσβος, να τους συμπαρασταθεί. Αν πάλι αποτύγχαναν, θα απασχολούσαν τους Αθηναίους μακριά από το νησί. Η πρόταση όμως, δεν έγινε δεκτή. Μοίρα του στόλου των Αθηναίων, ενώ κατεδίωκε τρία πλοία της Χίου, προσάραξε λόγω τρικυμίας και φόνευσε τα πληρώματά τους. Ο υπόλοιπος στόλος ήταν έτοιμος να πολιορκήσει το νησί.

Οι πολίτες της Χίου εμφανίζονταν διηρημένοι μεταξύ τους, με τους ολιγαρχικούς να είναι με το μέρος των Σπαρτιατών. Οι δημοκρατικοί δεν μπορούσαν να κρύψουν τους φιλικούς δεσμούς τους με την Αθήνα, ενώ την κατάσταση επιδεινώσε η αποστασία πολλών δούλων που προσχώρησαν στον εχθρό και μπορούσαν να του δώσουν πολύτιμες πληροφορίες για την άμυνα της πόλης, καθώς τη γνώριζαν καλά. Έτσι, κάλεσαν τον Αστύοχο προς βοήθεια, ο οποίος όμως αρνήθηκε, φέρνοντας σε ακόμα δυσκολότερη θέση τους Χιώτες. Ο Παιδάρητος κατάφερε να καταλάβει μερικά πλοία των Αθηναίων, εκείνοι όμως ανασυγκροτήθηκαν, επιτέθηκαν και τον εξόντωσαν, αποκλείοντας οριστικά τη πόλη που τώρα υπέφερε και από λιμό. Μετά τον Παιδάρητο, νέος διοικητής της Χίου ήταν ο Λέων, ο οποίος ενισχύθηκε με αρκετά πλοία και καθώς έβλεπε να μην έρχεται κάποια βοήθεια, αποφάσισε να ναυμαχήσουν μόνοι τους με τους Αθηναίους.

Ωστόσο, το αποτέλεσμα ήταν αμφίρροπο και τη νύχτα και οι δυο αποσύρθηκαν. Παρόλο που οι Αθηναίοι καταβλήθηκαν, αντιμετώπισαν το συμμαχικό στόλο στο ακρωτήριο <<Κυνός σήμα >> και κατόρθωσαν να τον νικήσουν, καταλαμβάνοντας το Δελφίνιο, ένα στρατηγικό σημείο, από το οποίο μπορούσαν να προσβάλουν και την πόλη και το λιμάνι της Χίου.

Με την κατάληψη του Δελφινίου ενισχύθηκαν οι δημοκρατικοί και πολλοί ολιγαρχικοί αποχώρησαν από τη Χίο. Ο σπαρτιάτης ναύαρχος Κρατησιππίδης τους επανάφερε, το 407 π.Χ., αφού κυρίευσε τη πόλη της Χίου. Ως αποτέλεσμα εκδιώχθηκαν αυτή τη φορά οι δημοκρατικοί πολίτες της Χίου, γεγονός που στηλιτεύει ο Ισοκράτης, γιατί επιπρόσθετα αυτοί που εκδιώχθηκαν κατείχαν μεγάλη ναυτική εμπειρία. Τελικά, ο νέος ναύαρχος Καλλικρατίδας ανακατέλαβε το Δελφίνιο και εκδιώξε οριστικά τους Αθηναίους από τη Χίο. Τότε ξεκίνησε η περίοδος ηγεμονίας των Σπαρτιατών στο νησί. Ο Καλλικρατίδας εκστράτευσε στη Μήθυμνα, αφήνοντας πίσω στη Χίο τον Ετεόνικο, ο οποίος φέρθηκε σκληρά στους Χιώτες όταν αυτοί αρνήθηκαν να πληρώσουν το μισθό των πληρωμάτων του. Αυτό το γεγονός έκανε τους Χιώτες με πρέσβεις να απαιτήσουν από τη Σπάρτη να στείλει το Λύσανδρο στη θέση του, ο οποίος είχε ήδη διαδεχτεί εκ νέου τον Καλλικρατίδα που σκοτώθηκε στη ναυμαχία στις Αργινούσες. Μετά τη μάχη στους Αιγός ποταμούς, η Αθήνα καταστράφηκε ολοσχερώς και έληξε ο Πελοποννησιακός πόλεμος. Αμέσως μετά τις ευχαριστίες που απηύθυναν στους συμμάχους τους, αναλογιζόμενοι το βαρύ τίμημα που πλήρωσαν στο πλευρό τους, οι Λακεδαιμόνιοι κατέστησαν σαφές πως νίκησαν για να ηγούνται τώρα αυτοί αντί των Αθηναίων και διέψευσαν τις ελπίδες για ελευθερία και αυτονομία των συμμαχικών πόλεων-κρατών. Για του λόγου το αληθές, ο Λύσανδρος επέβαλε στη Χίο δεκαρχία από απολυταρχικούς τυράννους, οι οποίοι διοικούνταν από σπαρτιάτη κυβερνήτη της πόλης. Η διακυβέρνηση των Λακεδαιμονίων στη Χίο διήρκεσε δώδεκα χρόνια και ήταν τόσο απολυταρχική, ώστε σύντομα επανήλθαν στις προτιμήσεις τους οι Αθηναίοι ως σύμμαχοι και προς τούτο συνέπραξαν με τον Αθηναίο Κόνωνα που μόλις είχε νικήσει το στόλο των Σπαρτιατών στη Κνίδα. Ενίσχυσαν δε και το στόλο των Αθηναίων με πλοία κατά την εκστρατεία τους στη Ρόδο, το 394 π.Χ. Μετά τη ναυμαχία στη Κνίδα, όπως είδαμε στο γενικό μέρος, η Σπάρτη απώλεσε τον έλεγχο στο Αιγαίο και, το 384 π.Χ., έχουμε τη δεύτερη

Αθηναϊκή συμμαχία, στην οποία συμμετέχει και η Χίος. Όταν, όμως, οι Αθηναίοι επανέλαβαν την αλαζονική συμπεριφορά κατά των συμμάχων τους, η Χίος συμάχησε με τη Θήβα, όπως ζήτησε ο Επαμεινώνδας. Αυτό εξόργισε την Αθήνα, η οποία έστειλε στρατό και στόλο για να επαναφέρει τη Χίο στη συμμαχία. Μετά την αποτυχία της πρώτης, οργάνωσαν και δεύτερη εκστρατεία κατά της Χίου, κατά την οποία ο στρατηγός Ιφικράτης εξαπάτησε τους Χιώτες, διασπείροντας ειδήσεις πως εξοπλίζει πλήθος δούλων στη Μυτιλήνη εναντίον τους. Έτσι τους ανάγκασε να συνάψουν συμμαχία και να του δώσουν και υψηλό χρηματικό ποσό. Ο ίδιος παραπλάνησε τους ολιγαρχικούς στη Χίο, διαδίδοντας ότι αναμένεται βοήθεια από τη Σπάρτη και στέλνοντας τη νύχτα πλοία με σπαρτιατικά εμβλήματα, τους οδήγησε σε παγίδα, καθώς εκείνοι όταν έσπευσαν με επευφημίες να τα υποδεχθούν, συνελήφθησαν αμέσως. Έτσι συνεχίστηκε ο πόλεμος στο Αιγαίο, με αυτές τις συμμαχίες, άλλα τρία χρόνια, προκαλώντας μεγάλη κόπωση σε όλες τις παρατάξεις, οι οποίες λαβωμένες θα προσαρμόζονταν στα νέα δεδομένα, όπως την επανεμφάνιση των Περσών και την επιθετικότητα του Φίλιππου της Μακεδονίας, ο οποίος έδειξε τις προθέσεις του στερώντας από τους Συμμάχους την Ποτίδαια. Οι εκκλήσεις του Δημοσθένη έκαναν τους Αθηναίους να συμπράξουν τελικά με τους Χιώτες και άλλους πρώην συμμάχους, ώστε να αποτρέψουν τη τελευταία στιγμή τη κατάληψη του Βυζαντίου από την ανερχόμενη μακεδονική ηγεμονία, το 348 π.Χ. Η Χίος συνέχισε την πορεία της διαιρεμένη στις δύο παρατάξεις, τους ολιγαρχικούς και τους δημοκρατικούς, οι οποίες υποστήριζαν η καθεμία χωριστά τις νέες δυνάμεις που εμφανίζονταν στο προσκήνιο. Μετά το θάνατο του Φιλίππου, ο γιος του Αλέξανδρος, όπως είδαμε παραπάνω, υποσχόταν δημοκρατικό πολίτευμα και ελευθερίες στις πόλεις, για αυτό το λόγο και υποστηριζόταν από τους δημοκρατικούς. Ενώ οι ολιγαρχικοί, καθώς διαπίστωναν στο Αιγαίο τη ναυτική απειρία των Μακεδόνων, υποστήριζαν τους Πέρσες. Έτσι, οι μεν εξόριζαν τους δε, αναλόγως ποιο κυριαρχούσαν στα πολιτικά δρώμενα, έως ότου το 333 π.Χ. οι δημοκρατικοί αποτίναξαν τους πέρσες τυράννους και τους συνεργούς τους και συνέδεσαν τη πορεία του νησιού με τη μακεδονική δυναστεία έως τους ελληνιστικούς χρόνους (Βλαστός 1846, σσ.55-68).

2.3 Σάμος

Στις αρχές του πέμπτου αιώνα, όπως και όλες οι πόλεις παραπάνω, έτσι και η Σάμος ακολουθεί τη κοινή μοίρα της υποδούλωσής της από τους Πέρσες. Αποτελεί σατραπεία της περσικής αυτοκρατορίας, με τύραννο τον Αιάκη, ο οποίος προσφέρει τις υπηρεσίες του στον Δαρείο και καταπιέζει τους Σάμιους. Ως τμήμα της αυτοκρατορίας, αναγκάστηκε η Σάμος να ενισχύσει τους Πέρσες στην εκστρατεία του Δαρείου κατά των άλλων Ελλήνων με ικανό αριθμό πλοίων που συγκέντρωσε ο Αιάκης. Μετά τη νίκη των Ελλήνων, η Σάμος συμμετείχε στην Ιωνική επανάσταση κατά των Περσών, εκδιώκοντας την τυραννία και νικώντας τους Φοίνικες σε ναυμαχία στη Κύπρο. Ακολούθησε η ναυμαχία της Λάδης, στην οποία συμμετείχαν και Σάμιοι στρατηγοί, οι οποίοι όμως ολιγοψύχησαν, παρασυρόμενοι από τον Αιάκη, και αποσύρθηκαν με τα πλοία τους από το συμμαχικό στόλο, παραχωρώντας στους Πέρσες τη νίκη. Ο Αιάκης επανήλθε στη Σάμο, κατέλαβε την εξουσία προχωρώντας σε σκληρά αντίποινα, φόνους και λεηλασίες. Η εναλλαγή των τυράννων στη Σάμο συνεχίστηκε, έως ότου μετά από διαβουλεύσεις συγκροτήθηκε ισχυρός στόλος των ελληνικών πόλεων ώστε να αντιμετωπιστούν ολοκληρωτικά οι Πέρσες. Όπως είδαμε παραπάνω, μαζί με την Αθήνα και τη Σπάρτη, δόθηκε τελικά η νικηφόρα ναυμαχία στη Μυκάλη, με αποτέλεσμα να απελευθερωθούν όλες τις ελληνικές πόλεις από τον περσικό Ζυγό.

Τον επόμενο χρόνο, το 478 π.Χ., η Σάμος συμμετείχε, όπως και οι άλλες ελληνικές πόλεις, στην πρώτη Αθηναϊκή συμμαχία, με υποχρέωση να συνδράμει σε αυτή με το στόλο της, καθώς υπολογιζόταν ως μια από τις μεγάλες ναυτικές δυνάμεις της εποχής, μετά τη Χίο. Τα επόμενα χρόνια η Σάμος γνώρισε μεγάλη οικονομική ευημερία και αύξησε το κύρος της, σε σχέση με τις άλλες πόλεις της Δηλιακής συμμαχίας, γεγονός που προβλημάτιζε τους Αθηναίους, καθώς άρχιζαν να διαπιστώνουν πως η διαρκής πρόοδος της Σάμου θα έθετε σε κίνδυνο τη δική τους ηγεμονία. Έτσι, αναζητούσαν αφορμή να τη καθυποτάξουν και αυτή δεν άργησε να τους δοθεί, καθώς ξέσπασε η πρώτη μεγάλη κρίση στη συμμαχία με αντιμέτωπες πόλεις τη Σάμο και τη Μίλητο. Ενώ βρισκόταν η Σάμος σε εμπόλεμη κατάσταση με τη Μίλητο, διεκδικώντας την αγροτική περιοχή της Πριήνης στη Μικρά Ασία, η Μίλητος ζήτησε τη συνδρομή της Αθήνας. Οι Αθηναίοι απέστειλαν στόλο, κατέστειλαν τις

όποιες αντιδράσεις των Σάμιων, έστειλαν ομήρους στη Λήμνο και εγκαθίδρυσαν δημοκρατικό πολίτευμα. Όταν όμως εγκατέλειψαν τη Σάμο, οι πολίτες επαναστάτησαν εκ νέου με τη βοήθεια των Περσών, εκδιώκοντας τους Αθηναίους, με αποτέλεσμα να οργανωθεί μία καλύτερη δεύτερη εκστρατεία, στην οποία συμμετείχαν, μεταξύ άλλων, ο Περικλής και ο Σοφοκλής. Ο αθηναϊκός στόλος είχε ενισχυθεί με πλοία από τις άλλες πόλεις της Συμμαχίας, τη Λέσβο και τη Χίο, γεγονός που οδήγησε σε ήττα τη Σάμο το 439 π.Χ. Αμέσως μετά τη ναυμαχία, άρχισε η πολιορκία και της πόλης. Παρόλο που ο σάμιος στρατηγός Μέλισσος προς στιγμήν έλυσε τη πολιορκία, όταν ο στόλος των Αθηναίων αντιμετώπισε τους Φοίνικες και κατάφερε τον ανεφοδιασμό της, δε μπόρεσε να αντέξει τη πολύμηνη πολιορκία και παραδόθηκε στους Αθηναίους. Η ήττα αυτή επανάφερε τη Σάμο στη συμμαχία, με δυσβάσταχτους όμως όρους και υποχρέωσε τους Σάμιους για πρώτη φορά να καταβάλουν ένα υπέρογκο χρηματικό ποσό στους νικητές, να παραδώσουν τον στόλο τους και να γκρεμίσουν τα παλιά τείχη που χρησίμευαν για την άμυνα της πόλης. Μετά την επικράτηση των Αθηναίων, η πόλη προχώρησε στην αποκατάσταση του δημοκρατικού πολιτεύματος, εκδιώκοντας τους αντιφρονούντες ολιγαρχικούς, ενώ και οι λιγοστοί που παρέμειναν τελικά αυτοεξορίστηκαν στα απέναντι παράλια και περίμεναν κάποια στιγμή να επιστρέψουν, όταν θα το επέτρεπε η κατάσταση (Βοϊκλής 2012, σσ. 31-33).

Ο Περικλής υποχρέωσε τη Σάμο σε βαρύτερες αποζημιώσεις με απώτερο σκοπό να εδραιώσει την αθηναϊκή ηγεμονία μέσα στη δηλιακή συμμαχία, αλλά και να αποτρέψει μελλοντικές αποστασίες από άλλες πόλεις. Δυστυχώς, δεν αντιλήφθηκε πως, αποδυναμώνοντας τους επιμέρους συμμάχους, αυτό θα προκαλούσε σταδιακά τη φθορά των Αθηναίων κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο που ήδη είχε ξεσπάσει. Καθώς η Σάμος θεωρούνταν υποτελής της Αθήνας, ήταν υποχρεωμένη να παράσχει σε αυτήν βοήθεια με πλοία κατά τις επιχειρήσεις του Πελοποννησιακού πολέμου, αλλά και να πληρώνει και το χρηματικό ποσό που της είχε επιβληθεί. Οι αυτοεξόριστοι ολιγαρχικοί της Σάμου, που βρίσκονταν στα απέναντι παράλια της Μικράς Ασίας, στα Άνια, παρακολουθούσαν τις εξελίξεις και υποκινούσαν τους συμπατριώτες τους στη Σάμο για νέα αποστασία κατά των Αθηναίων. Το 428 π.Χ., όπως είδαμε, επαναστάτησε η Μυτιλήνη και, μετά την

αποτυχία της, έχουμε τη μεσολάβηση των σάμιων ολιγαρχικών, οι οποίοι έστειλαν πρέσβεις από τα Άναια στο σπαρτιάτη στρατηγό Αλκίδα ώστε να μη θανατώσει τους Χιώτες αιχμαλώτους, καθώς η Χίος είχε προηγουμένως βοηθήσει στην καταστολή της αποστασίας της Μυτιλήνης. Τελικά, αντιλαμβανόμενες όλες οι πόλεις της Δηλιακής συμμαχίας πως παρέμεναν υποτελείς στη σκιά των Αθηναίων, σταδιακά και έως το 412 π.Χ. επαναστάτησαν όλες κατά της παρηκμασμένης Αθήνας μετά τη δυσβάσταχτη σε απώλειες εκστρατεία στη Σικελία, μη αντέχοντας την ηγεμονική της στάση. Έτσι, έστειλαν οι Αθηναίοι νέο στόλο να καταπνίξει την επανάσταση στις πόλεις του Αιγαίου και τη Σάμο, υπό τον Στρομβιχίδα, ο οποίος ενώ κατέπνιξε την επανάσταση στη Σάμο, αναγκάστηκε όμως να επιστρέψει ώστε να αντιμετωπίσει το πελοποννησιακό στόλο του Αλκιβιάδη που είχε αποστατήσει από τους Αθηναίους. Έως το τέλος του πολέμου, η Σάμος έμεινε πιστή στην Αθήνα, η οποία είχε αφήσει ως οπισθοφυλακή στόλο στο νησί και με αυτόν βοήθησε τους δημοκρατικούς της Σάμου να εκδιώξουν τους αριστοκράτες και να δημεύσουν την περιουσία τους. Οι Αθηναίοι, για αυτή τους την ενέργεια, έσπευσαν αργότερα να αμνηστεύσουν τα λάθη των Σάμιων, να παραχωρήσουν αυτονομία και το δικαίωμα να διορίσουν δικό τους διοικητή, ενώ προσπάθησαν να αποκαταστήσουν και τα γκρεμισμένα τείχη, που οι ίδιοι κατέστρεψαν ως αντίποινα της πρώτης αποστασίας τους. Η Σάμος χρησιμοποιήθηκε πολλές φορές για την καταστολή των επαναστάσεων και των αποστάσεων που ξεσπούσαν στα γύρω νησιά και στα μικρασιατικά παράλια. Όλες αυτές οι πολεμικές επιχειρήσεις είχαν ως αποτέλεσμα τη σταδιακή εξασθένηση των Αθηναίων και εμφανίστηκαν οι πρώτες αντιδράσεις και σκέψεις για αλλαγή του πολιτεύματος. Κύριος εκφραστής αυτής της μεταρρύθμισης ήταν ο Αλκιβιάδης, ο οποίος δεν είχε εμπιστοσύνη ούτε τους Αθηναίους ούτε και τους Λακεδαιμόνιους, ενώ πίστευε πως μόνο με κατάλυση της δημοκρατίας θα υλοποιούνταν ο σκοπός του που ήταν η επιστροφή του στην Αθήνα. Καθώς δεν θα έπειθε για τις προθέσεις του στην ίδια την πόλη της Αθήνας, προσέγγισε στη Σάμο τους εκεί επικεφαλής του στόλου που διέκειντο εχθρικά προς τη δημοκρατία και τους υποσχέθηκε βοήθεια από τους Πέρσες, τους οποίους θεωρούσαν αξιόπιστους. Οι αθηναίοι στρατηγοί στη Σάμο πίστεψαν αμέσως τον Αλκιβιάδη και έσπευσαν να μεταδώσουν την είδηση στους τοπικούς επικεφαλής των ολιγαρχικών στη Σάμο, που ενθουσιάστηκαν στο άκουσμα κατάλυσης της δημοκρατίας. Παρά το ότι ο λαός της Σάμου δεν επιθυμούσε αλλαγή

πολιτεύματος, ο Αλκιβιάδης έπεισε πολλούς και ετοιμάζε απεσταλμένους από τη Σάμο στην Αθήνα για να πετύχει το στόχο του. Σε αυτές του τις ενέργειες αντίθετος ήταν ο Αθηναίος στρατηγός Φρύνιχος, ο οποίος, φοβούμενος πως θα εκδιωχθεί από τον εχθρό του Αλκιβιάδη, τον κατηγορήσε στους Σπαρτιάτες πως συνεργάζεται με τους Πέρσες προς όφελος της Αθήνας, ενώ παρουσίασε και ψευδείς επιστολές στον στρατηγό Αστύοχο για να γίνει πιστευτός. Ο Αστύοχος δεν τον πίστεψε και ενημέρωσε τον Αλκιβιάδη. Αυτός κατήγγειλε το Φρύνιχο στους σάμιους στρατηγούς ως προδότη της Αθήνας και, ενώ αρχικά τον είχαν σε υπόληψη, τελικά δολοφονήθηκε και αποκηρύχθηκε και από αυτούς. Το 411 π.Χ. στάλθηκαν από τη Σάμο στην Αθήνα, ο Πείσανδρος και άλλοι πρεσβευτές και παρότρυναν τη συνέλευση να καλέσει τον Αλκιβιάδη στην εξουσία, καθώς αυτό θα ήταν το καλύτερο ώστε να αντιμετωπίσουν τους Λακεδαιμονίους με επιτυχία. Παρά το ότι η δημοκρατία είχε στέρα ερείσματα, τα επιχειρήματα των Σάμιων έκαμψαν τις αρχικές αντιρρήσεις και έπεισαν το δήμο της Αθήνας να καταλύσει τη δημοκρατία και να στείλει πρέσβεις στους Πέρσες. Ο Πείσανδρος επέστρεψε στη Σάμο και προέτρεψε τους εκεί Αθηναίους να εγκαθιδρύσουν τυραννία. Μόλις το πέτυχε, επέστρεψε στην Αθήνα. Την άνοιξη του 411 π.Χ., αριστοκράτες ανέλαβαν τη διακυβέρνηση στην Αθήνα, ενώ ήδη στη Σάμο είχε καταλυθεί η δημοκρατία από τριακόσιους ολιγαρχικούς. Δεν είχαν όμως όλοι οι αθηναίοι στρατηγοί της Σάμου ολιγαρχικές πεποιθήσεις και δεν ήθελαν να παραδώσουν την εξουσία στους ολίγους, έτσι βοήθησαν τους δημοκρατικούς Σάμιους, με αποτέλεσμα να επικρατήσουν οι τελευταίοι, εξορίζοντας τους πρωταίτιους. Ενώ, λοιπόν, στην Αθήνα οι Τετρακόσιοι ανελάμβαναν την εξουσία, αντίθετα στη Σάμο η δημοκρατία θριάμβευε, γεγονός που έκανε τους Αθηναίους να τιμήσουν τους Σάμιους, όταν αργότερα αποκαταστάθηκε η δημοκρατία. Οι Σάμιοι και οι στρατηγοί τους, θέλοντας να πληροφορήσουν την Αθήνα για τη μεταβολή του πολιτεύματος, απέστειλαν πλοίο στο Πειραιά, δίχως να γνωρίζουν τις αλλαγές στην Αθήνα. Όταν λοιπόν έφτασαν συνελήφθησαν όλοι από τους ολιγαρχικούς, ενώ ένας από αυτούς, ο Χαιρέας, δραπέτευσε και ανήγγειλε στη Σάμο τι είχε συμβεί. Η περιγραφή των γεγονότων της ολιγαρχικής διακυβέρνησης στην Αθήνα εξόργισε τους δημοκρατικούς στη Σάμο που ορκίστηκαν πίστη στη δημοκρατία και συνέχισαν τον πόλεμο με τους Λακεδαιμονίους, όχι μόνο οι πολίτες αλλά και οι Αθηναίοι στρατηγοί. Έτσι, δημιουργήθηκε μία αντιπαλότητα μεταξύ της τυραννικής Αθήνας και

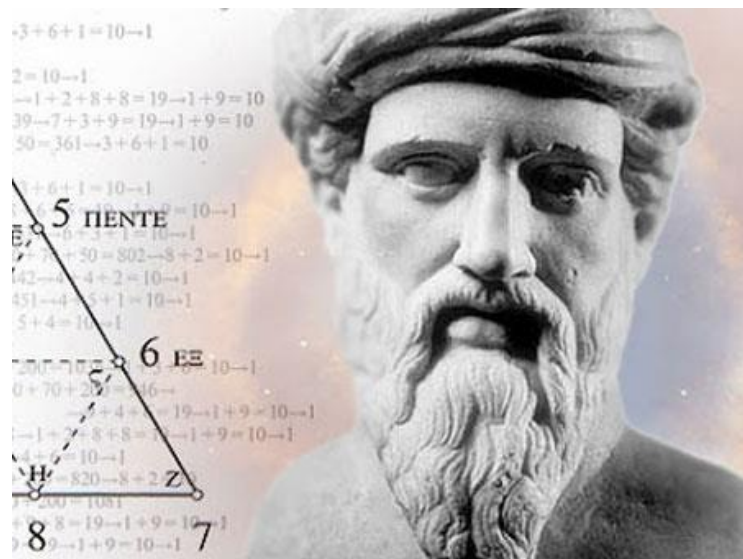
της δημοκρατικής Σάμου, ενώ τα πληρώματα του αθηναϊκού στόλου στο νησί αντικατέστησαν όλους τους ολιγαρχικούς στρατηγούς και έθεσαν επικεφαλής τους το Θρασύβουλο και το Θράσυλλο. Αυτοί εμπύχωσαν τους στρατιώτες λέγοντάς τους ότι έχουν στο πλευρό τους τους Σάμιους και ικανή ναυτική δύναμη ώστε να ελέγχουν τις άλλες πόλεις τις συμμαχίας.

Στη Σάμο οι στρατηγοί έπεισαν τον λαό να ζητήσει την επιστροφή του Αλκιβιάδη, ο οποίος μόλις επέστρεψε τους έπεισε και τον εκλέξανε στρατηγό. Μολονότι επρόκειτο να τιμωρήσουν τους ολίγους στην Αθήνα, αυτός τους απέτρεψε για να μη προδοθεί η συμφωνία του με τους Πέρσες. Οι Τετρακόσιοι έστειλαν πρεσβευτές στη Σάμο, με σκοπό να τους πείσουν πως ήταν αναγκαία η πολιτική αλλαγή στην Αθήνα και να τους πάρουν με το μέρος τους, γεγονός που εξόργισε τους Σάμιους. Ο Αλκιβιάδης προέτρεψε τους Τετρακόσιους μέσω πρεσβευτών να επιστρέψουν στη δημοκρατία. Ο Αλκιβιάδης, που επιθυμούσε να επιστρέψει στην Αθήνα τιμώμενος και όχι υπόδικος, καταδίωξε τον πελοποννησιακό στόλο και κατέστρεψε πολλά του πλοία το 410 π.Χ. στη Προκόννησο. Αφού έγινε δεκτός με επευφημίες στη Σάμο για την επιτυχία του αυτή, επέστρεψε στη πατρίδα του νικητής και ορίστηκε στρατηγός. Στην Αθήνα έμεινε λίγο και επέστρεψε με το στόλο του στη Σάμο, την οποία χρησιμοποιούσε ως βάση στο Αιγαίο. Μετά την αποτυχημένη ναυμαχία του Αντίοχου, συνεργάτη του Αλκιβιάδη, ο τελευταίος έπεσε σε δυσμένεια, κατηγορήθηκε στην Αθήνα και καθαιρέθηκε από στρατηγός. Οι Αθηναίοι εξέλεξαν νέους στρατηγούς και ο Κόνωνας ανέλαβε το στόλο των Αθηναίων στη Σάμο. Αργότερα, σε ναυμαχία με τον Καλλικρατίδα, ο Κόνωνας έχασε μεγάλο μέρος του στόλου και κατέφυγε στη Μυτιλήνη, γεγονός που θεωρήθηκε κακή εξέλιξη του πολέμου για τους Αθηναίους, οι οποίοι αντέδρασαν και έστειλαν νέο στόλο στη Σάμο. Αυτός, όπως είδαμε παραπάνω, κατέστρεψε τους Σπαρτιάτες στις Αργινούσες. Έχοντας οι Αθηναίοι ως ορμητήριο τη Σάμο, εφομούσαν στη Χίο, την Έφεσο και σε άλλες γύρω πόλεις. Αυτή όμως ήταν και η τελευταία νικηφόρα ναυμαχία, καθώς στη ναυμαχία στους Αιγός ποταμούς οι Αθηναίοι έχασαν οριστικά το πόλεμο από το Λύσανδρο, που ήδη είχε αναλάβει τα ηνία του στόλου. Η Σάμος έμεινε πιστή στην Αθήνα και πολιορκήθηκε από το Λύσανδρο, ο οποίος τελικά την κατέλαβε, εξαναγκάζοντας με συνθήκη όλους τους δημοκρατικούς πολίτες σε εξορία και

δήμευση των περιουσιών τους. Ταυτόχρονα, ο Λύσανδρος κάλεσε τους εξόριστους ολιγαρχικούς από τις γύρω περιοχές να εγκατασταθούν στο νησί και διόρισε δέκα τυράννους, οι οποίοι ελέγχονταν από το σπαρτιάτη Θώρακα (Σταματιάδης 1965, σσ. 134-146).

Ο πολυετής πόλεμος είχε εξασθενήσει και διχάσει τη Σάμο, με τους πολίτες της να ανήκουν σε δυο αντίπαλες παρατάξεις, να αλληλοσυγκρούονται, λησμονώντας ολότελα το κοινό καλό του τόπου τους. Ο Λύσανδρος απέρριπτε τις εκκλήσεις των Αθηναίων να τους αποδοθεί και πάλι η Σάμος. Ωστόσο, λόγω της κόπωσης των αντιπάλων και τις διαμάχες δημοκρατικών-ολιγαρχικών, η κυριαρχία των Σπαρτιατών στη Σάμο ήταν μικρής διάρκειας και κράτησε περίπου δέκα έτη. Έτσι, όταν ανασυγκροτήθηκαν οι Αθηναίοι και αποτίναξαν τους Τριάντα, ο Κόνωνας με τη βοήθεια των Περσών έδωσε νέα ναυμαχία κατά των Λακεδαιμονίων στην Κνίδα και νίκησε τους Σπαρτιάτες, με αποτέλεσμα η Σάμος να αποτινάξει τους ολιγαρχικούς για να επαναφέρει το δημοκρατικό πολίτευμα. Οι Σπαρτιάτες δεν επιθυμούσαν να απωλέσουν τη Σάμο και έστειλαν τρεις στρατηγούς με στόλο, οι οποίοι κατέστειλαν την επανάσταση και επανάφεραν το ολιγαρχικό πολίτευμα. Ο στρατηγός Τελευτίας ενσωμάτωσε όλο το στόλο της Σάμου στον αντίστοιχο πελοποννησιακό για να καταδιώξει τους Αθηναίους, καθιστώντας έτσι το νησί ευάλωτο χωρίς στρατιωτική κάλυψη. Πέρα από τα δεινά που υπέστη η Σάμος από την αδελφοκτόνα διαμάχη, το 388 π.Χ. η κατάστασή της επιδεινώθηκε, καθώς με την Ανταλκίδειο ειρήνη παραχωρήθηκε στο Πέρση βασιλιά. Οι Πέρσες εκμεταλλεύτηκαν στο έπακρον τις δυνατότητες του νησιού και τη γεωστρατηγική του θέση, καθιστώντας το σατραπεία, με υποχρέωση να καταβάλλει ετήσιο φόρο υποτελείας. Η κυριαρχία των Περσών δε κράτησε πολύ, καθώς ο Τιμόθεος, γιος του Κόνωνα, κατέλαβε το 365 π.Χ. τη Σάμο και την επανάφερε στην Αθηναϊκή συμμαχία. Τα δεινά όμως συνεχίστηκαν, καθώς για μία άλλη φορά εξορίζονται οι κάτοικοι της, ενώ δεσμεύονται οι περιουσίες και τις ιδιοποιούνται αθηναίοι έποικοι. Ωστόσο, όπως προείπαμε, η εξουθένωση των Ελλήνων από τις διαρκείς συγκρούσεις ήταν τέτοια που καθιστούσε αδύνατη την όποια αντίσταση στην ανερχόμενη Μακεδονία. Η Σάμος, σε μικρό χρονικό διάστημα μετά τη μάχη στη Χαιρώνεια, αποτελούσε πλέον μακεδονική κτήση. Πάντως, δεν άργησε να αποτινάξει το μακεδονικό ζυγό και προσκολλήθηκε στην Αθήνα. Ο

Αλέξανδρος υποσχέθηκε, όπως είδαμε, αυτονομία και δημοκρατία, για τη Σάμο όμως επιφύλαξε άλλη τύχη και την παρέδωσε στους Αθηναίους, στην επικράτεια των οποίων παρέμεινε ενσωματωμένη ακόμη και μετά τους διαδόχους του (Βακιρτζής 1912, σσ. 58-60).

Πυθαγόρας ο Σάμιος

3.Ομοιότητες-διαφορές στη πολιτική συμπεριφορά

Συμπεράσματα.

Όπως αναφέραμε στην αρχή της μελέτης μας, η μέθοδος που θα χρησιμοποιήσουμε ώστε να εξαγάγουμε ορισμένα συμπεράσματα για το ποιες είναι οι ομοιότητες και οι διαφορές στην πολιτική συμπεριφορά των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου, που περιγράψαμε παραπάνω, είναι αυτή της συγκριτικής πολιτικής ιστορίας. Θα επιχειρήσουμε δηλαδή να αναλύσουμε τι σχέση του ενός νησιού με τα άλλα, μελετώντας τις διαδικασίες και τα μέσα που χρησιμοποίησαν οι εκάστοτε πολιτικοί ηγέτες τους, ώστε να λάβουν κρίσιμες αποφάσεις για το μέλλον των πολιτών τους, ανάλογα με τις ιστορικές εξελίξεις ανά περίοδο, και τις οποίες περιγράψαμε στο Γενικό μέρος. Θα ξεκινήσουμε μελετώντας το νησί της Λέσβου, εφόσον είδαμε διαφορετική συμπεριφορά μεταξύ των δύο κυρίαρχων πόλεων-κρατών που δέσποζαν στην πολιτική ιστορία της εποχής εκείνης, της Μυτιλήνης και της Μήθυμνας, ενώ στη συνέχεια θα επισημάνουμε τα κοινά και τα διαφορετικά σημεία σε ό,τι αφορά τις πολιτικές κατευθύνσεις των πόλεων-κρατών της Χίου και της Σάμου, τόσο σε σχέση με τη γενική πολιτική κατάσταση της κλασικής εποχής όσο και τις διμερείς σχέσεις τους στο γεωστρατηγικό χώρο του Αιγαίου.

3.1 Μυτιλήνη και Μήθυμνα.

Η Λέσβος και οι πόλεις της κατά τους αιώνες που προηγήθηκαν της κλασικής εποχής γνώρισαν μεγάλη πνευματική και πολιτιστική άνθηση, αλλά και ανέπτυξαν μια ισχυρή οικονομία που στηριζόταν στο εμπόριο και τη ναυτιλία. Η Μυτιλήνη προχώρησε σε αποικισμό των απέναντι μικρασιατικών παραλίων και βρισκόταν σε διαρκή αντιπαλότητα με την άλλη αναπτυγμένη πόλη της Λέσβου, τη Μήθυμνα, καθώς πάντα η Μυτιλήνη διατηρούσε την πρωτοκαθεδρία και αυτό το μαρτυρούσαν τόσο ο πλούτος της όσο και οι περιλαμβροί ναοί και ο ισχυρός στόλος που κατείχε. Παράλληλα αναπτύσσεται και η Μήθυμνα. Χάρη κυρίως σε ένα μεγάλο απόθεμα μεταλλευμάτων, ισχυροποιεί τη θέση της, αποκτώντας αποικία στην Άσσο της Μικράς Ασίας και περικαλλή δημόσια κτήρια, γεγονός που ενίσχυσε τον ήδη υπάρχοντα ανταγωνισμό με τη Μυτιλήνη. Και οι δύο πόλεις μεγαλουργούν, ενώ

παράλληλα η ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυτιλίας έχουν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση της αστικής τάξης και το σταδιακό μετασχηματισμό του πολιτικού συστήματος, όχι μόνο στη Λέσβο αλλά και στα άλλα νησιά που μελετάμε. Έτσι, η βασιλεία ως πολίτευμα έχει δώσει τη θέση της σε ισχυρούς αριστοκράτες, οι οποίοι προέρχονται από την πλούσια αστική τάξη και μετεξελίσσονται σε τυράννους που εξουσιάζουν ξεχωριστά και τις δύο πόλεις-κράτη. Η κατάσταση αυτή επικρατεί έως ότου, όπως είδαμε, περί τα τέλη του έκτου αιώνα π.Χ., όλες οι πόλεις της Μικράς Ασίας υποτάσσονται, η μία μετά την άλλη, στους Πέρσες και εγκαθίστανται σε αυτές τύραννοι, ομόφυλοι μεν, προσκείμενοι δε σε αυτούς, συνάπτοντας ξεχωριστές συνθήκες υποτέλειας με την Περσική αυτοκρατορία. Αυτές οι συνθήκες σταδιακά οδηγούν στην καταπίεση, την οικονομική εξαθλίωση και την εκμετάλλευση των κατοίκων και των δύο κυρίαρχων πόλεων-κρατών στη Λέσβο, γεγονός που τις οδήγησε από κοινού στην εξεύρεση τρόπου να αποτινάξουν τον περσικό ζυγό. Η ομοιότητα στην πολιτική συμπεριφορά και των δύο πόλεων-κρατών στη Λέσβο κορυφώνεται τελικά στη συμμετοχή τους, στις αρχές του 5 αιώνα π.Χ., στην Ιωνική επανάσταση.

Ομοίως κοινή υπήρξε η μοίρα τους όταν, μετά την αποτυχία της Ιωνικής επανάστασης, ενσωματώθηκαν εκ νέου στην Περσική αυτοκρατορία. Ακολούθησε μία περίοδος ειρήνης, που άμβλυσε την υποτέλεια έναντι των Περσών έως ότου οι πόλεις της Λέσβου κλήθηκαν να πληρώσουν βαρύ τίμημα, υποστηρίζοντας στρατιωτικά τους κατακτητές τους ενάντια στους αδελφούς τους Έλληνες της ηπειρωτικής χώρας, χωρίς μάλιστα να μπορούν να προβάλουν καμία αντίσταση. Θα λέγαμε ίσως πως, αποκλεισμένες από την υπόλοιπη Ελλάδα και δέσμιες της περσικής κυριαρχίας, οι πόλεις της Λέσβου ουσιαστικά δεν ανέπτυξαν καμία πολιτική αντίδρασης. Αργότερα, μετά τη τελική νίκη των Ελλήνων κατά των Περσών, και οι δύο πόλεις αποτινάσσουν τους κατακτητές και ενσωματώνονται στη Δηλιακή συμμαχία, στο πλευρό των Αθηνών. Η κοινή πορεία τους ολοκληρώνεται με τη σύναψη ξεχωριστών συνθηκών με την Αθήνα, κατέχοντας προνομιακή θέση έναντι άλλων πόλεων, χωρίς να καταβάλλουν εισφορά στο κοινό ταμείο της Δήλου. Η συμφωνία προέβλεπε ακόμα να διατηρήσουν και οι δυο πόλεις το πολίτευμά τους και σε αυτό ακριβώς οφείλεται η διαφορά ανάμεσά τους, καθώς η Μυτιλήνη ακολουθούσε το

ολιγαρχικό πολίτευμα και η Μήθυμνα το δημοκρατικό, γεγονός που αποτέλεσε τόσο τον κύριο λόγο αλλαγής της πολιτικής των δυο πόλεων όσο και παράγοντα αστάθειας μέσα στη συμμαχία.

Μετά το ξέσπασμα του Πελοποννησιακού πολέμου, οι μυτιληναίοι ολιγαρχικοί αναζητούσαν αφορμές ώστε να αποσχιστούν από τη συμμαχία με την Αθήνα και να συμμαχήσουν με τους Σπαρτιάτες. Εκμεταλλευόμενοι, λοιπόν, την ηγεμονική στάση της Αθήνας κυρίως έναντι των άλλων πόλεων, την αλλαγή του περιεχομένου της συμμαχίας με τη σύναψη ειρήνης με τους Πέρσες και το προνόμιο της αυτοδιάθεσης που τους είχε δοθεί, ως φύλακες της αρχής μεταξύ των άλλων πόλεων, αποστασιοποιούνται από τους Αθηναίους. Οι σχέσεις των Μυτιληναίων με τους ομόφυλους τους Βοιωτούς, το διαφορετικό πολίτευμα και ο ανταγωνισμός από το παρελθόν, οδηγούν τους Μηθυμναίους να καταγγείλουν τη Μυτιλήνη στους Αθηναίους πως όχι μόνο ετοιμάζει αποστασία και συνεργασία με τον εχθρό αλλά και σχεδιάζει να ηγεμονεύσει σε όλη τη περιοχή και να την υποτάξει.

Έτσι, παρατηρούμε διαφορετική στάση των δύο πόλεων του νησιού στις αρχές του Πελοποννησιακού πολέμου, με αποτέλεσμα -όπως είδαμε παραπάνω- να καταπνιγεί με βαρύ τίμημα η επανάσταση στη Μυτιλήνη, καθώς οι ολιγαρχικοί δεν ενέπνεαν εμπιστοσύνη στο λαό. Η ήττα είχε ως αποτέλεσμα την απώλεια της ανεξαρτησίας της πόλης, τη δήμευση περιουσιών, την τιμωρία των υπεύθυνων και τη διανομή της γης σε αθηναίους κληρούχους. Εξαιρέθηκαν, όπως ήταν αναμενόμενο, οι περιοχές της Μήθυμνας, η οποία παρέμεινε στη συμμαχία διατηρώντας όλα τα προνόμια και το πολίτευμά της. Οι Αθηναίοι, εκτός από τους κληρούχους, εγκαθιστούν στη Μυτιλήνη και δημοκρατικό πολίτευμα από άτομα προσκείμενα σε αυτούς. Μετά την αποτυχημένη απόπειρα των εξόριστων ολιγαρχικών, η Μυτιλήνη καθίσταται πλήρως υποταγμένη στην Αθήνα, ενώ η δημοκρατική Μήθυμνα παραμένει πάντα πιστός σύμμαχος της.

Αργότερα, όταν η κόπωση και το οικονομικό βάρος εξάντλησαν τους συμμάχους της Αθήνας, οι πόλεις άρχισαν η μία μετά την άλλη να την εγκαταλείπουν, κυρίως με το πέρας της αποτυχημένης εκστρατείας στη Σικελία. Και οι δύο πόλεις, με τη βοήθεια των Σπαρτιατών και Βοιωτών, αποστατούν τηρώντας κοινή στάση αλλά

μετά από λίγο υποτάσσονται εκ νέου στην Αθήνα. Επιφανείς μηθυμαίοι εξόριστοι αριστοκράτες, όπως είδαμε, εξεγέρθηκαν και το 411 π.Χ. αλλά η προσπάθειά τους απέτυχε. Η κατάληψη της πόλης της Μήθυμνας από το σπαρτιάτη Καλλικρατίδα έγινε εφικτή χάρη στην παρέμβαση ολιγαρχικών της πόλης. Η κοινή μοίρα των δύο πόλεων εξακολουθεί και μετά την ήττα των Αθηναίων, καθώς αποκτούν ολιγαρχικούς τυράννους προσκείμενους στους νικητές Σπαρτιάτες. Η σκληρή διακυβέρνηση των ολιγαρχικών και η εγκατάλειψη του Αιγαίου από τη Σπάρτη οδηγεί, επίσης, σε κοινή πολιτική τις δύο πόλεις που εντάσσονται στη Β' Αθηναϊκή συμμαχία.

Η Μυτιλήνη δε θα αργήσει να αποσχιστεί από τη συμμαχία, ενώ το ολιγαρχικό καθεστώς που ακολουθεί προχωρά σε συλλήψεις και εξορία των φιλοδημοκρατικών πολιτών. Η Αθήνα, όμως, που δε παύει να θεωρεί τις πόλεις του Αιγαίου σημαντικά στρατηγικά σημεία, επιχειρεί εκ νέου ανάμειξη στα εσωτερικά της Μυτιλήνης και με αθηναίους μισθοφόρους πετυχαίνει να ανατρέψει τον τύραννο Κάμμου. Είδαμε ότι και η Μήθυμνα έχει το ίδιο διάστημα τύραννο στην εξουσία αλλά αυτός διάκειται φιλικά προς την Αθήνα, και αυτή όχι μόνο δεν επεμβαίνει να τον ανατρέψει αλλά και τον ευχαριστεί για την προστασία που παρέχει στους δημοκρατικούς πολίτες. Αργότερα, με την εμφάνιση των Μακεδόνων, οι διαφορές ανάμεσα στους δημοκρατικούς και τους ολιγαρχικούς αλλάζουν χαρακτήρα, καθώς οι πρώτοι επιθυμούν την κυριαρχία του Αλέξανδρου, που υπόσχεται δημοκρατία και αυτονομία, ενώ οι ολιγαρχικοί στηρίζονται στην περσική ναυτική δύναμη που είναι ικανότερη να τους προστατεύσει. Και οι δύο πόλεις, τελικά, θα περάσουν στη μακεδονική ηγεμονία, ιδίως μετά την αποτυχημένη επίθεση του τυράννου της Μήθυμνας Αριστόνικου στη Χίο, που οδήγησε στην επέμβαση των Μακεδόνων και την απόφαση του Αλεξάνδρου να δικαστούν οι τύραννοι των πόλεων αυτών από τους πολίτες τους. Έτσι, συνεχίστηκε αυτή η από κοινού συμπόρευση των δύο κύριων πόλεων ενσωματωμένων στη μακεδονική ηγεμονία.

Η εποχή που μελετήθηκε, εκτός από περίοδο ακμής, υπήρξε -όπως είδαμε- μια εποχή μακροχρόνιων πολέμων με μεγάλη κόπωση, απώλειες και εναλλαγή νικητών. Αυτή η περίοδος επέτρεψε να αναδυθούν στο προσκήνιο όλες οι παλιές αντιπαλότητες, οι πολιτισμικές και πολιτικές διαφορές μεταξύ των δυο ισχυρότερων πόλεων της Λέσβου. Η κύρια διαφορά που χώριζε τις δύο πόλεις της Λέσβου ήταν

μάλλον ένα ζήτημα γοήτρου, θα λέγαμε, κυρίως για το ποια κατέχει τα πρωτεία, ανάμεσα στις πέντε κύριες πόλεις. Αυτό τις ώθησε να προσεγγίσουν αμέσως μετά την απελευθέρωσή τους από τους Πέρσες τους δύο ισχυρούς πόλους εξουσίας και δύναμης της εποχής, την Αθήνα και τη Σπάρτη, πιστεύοντας πως, μέσα από τη συμπόρευση και τη ταύτισή τους με τη μία ή με την άλλη, θα επισκίαζαν την αντίπαλο και συνάμα αδελφή πόλη. Επιπρόσθετα, η Μήθυμνα, ευρισκόμενη σε μειονεκτική θέση, δε δίστασε να καταγγείλει τη Μυτιλήνη για την αποστασία της, γεγονός που μαρτυρά την θέλησή της να την ξεπεράσει σε ισχύ παραδίδοντάς την στους Αθηναίους. Αλλά και η Μυτιλήνη επιδίωκε, εκμεταλλευόμενη την ισχυρή θέση και τη ναυτοσύνη της, να ηγεμονεύσει ανάμεσα στις άλλες πόλεις και έτσι προκάλεσε την εχθρότητά τους με την έπαρσή της, όπως και με την αποτυχημένη εκστρατεία κατά της Μήθυμνας. Η διαίρεση που υπήρχε μεταξύ των πολιτών συνεχίστηκε και στα χρόνια του Μεγάλου Αλεξάνδρου, καθώς ο αγώνας για την πρωτοκαθεδρία οδηγούσε ακόμα και σε συμμαχία με τους Πέρσες και τους δορυφόρους τους. Επομένως, η έπαρση και τα προσωπικά συμφέροντα άλλοτε ένωσαν και άλλοτε δίχασαν τους πολιτικούς δρόμους των δυο πόλεων, με το τίμημα της δεύτερης επιλογής να είναι βαρύ και καταστροφικό για την ευρύτερη περιοχή της Λέσβου.

3.2 Χίος

Η Χίος, εκτός του ότι βρίσκεται στον ίδιο γεωστρατηγικό χώρο με τα άλλα νησιά που μελετάμε, αποτελούσε την ισχυρότερη ναυτική δύναμη στη περιοχή πριν ακόμη από την κατάκτησή της από τους Πέρσες. Όπως και οι άλλες πόλεις-κράτη, είχε μετασχηματίσει το πολιτικό της σύστημα από τη βασιλεία στην αριστοκρατία και μετά στην τυρρανίδα, για να καταλήξει μετά την Ιωνική επανάσταση στη δημοκρατία, επηρεαζόμενη από την ισχυρή Αθήνα. Καθώς η Χίος γνώριζε δύο μόνο καθεστώτα, το τυραννικό, προερχόμενο κυρίως από πέρσες σατράπες και το ολιγαρχικό, το οποίο υποστήριζαν έλληνες αριστοκράτες, η Αθήνα, μετά την απελευθέρωση του νησιού από τους Πέρσες, διείσδυσε στην κοινωνία της και, για το ιδιοτελές πάντα όφελός της, μύησε πολλούς στη δημοκρατία, πολίτευμα πρωτόγνωρο για αυτούς. Πάντα, όμως, διατήρησε ως πυλώνα του πολιτεύματος τη βουλή. Το μόνο σίγουρο είναι ότι, όποιο πολίτευμα και να ακολουθούσε η Χίος, υπήρχε πάντα κάποιο σώμα από πολίτες που υπαγόρευε τις πολιτικές κατευθύνσεις και ασκούσε την εκτελεστική εξουσία.

Παρόμοια με τα άλλα νησιά, η Χίος, τοποθετημένη στο χάρτη μεταξύ Ανατολής και Δύσης, υπήρξε πάντα σημαντική και εξίσου κρίσιμη η συμμαχία μαζί της, καθόσον -μη έχοντας πολλές αποικίες στα απέναντι παράλια- είχε αναπτύξει πολλούς λιμένες και η συνεχής ενασχόλησή της με το εμπόριο οδήγησε στην κατοχή ενός ισχυρού στόλου, που κάθε σύμμαχος θα επιζητούσε τη συνδρομή του. Ένα άλλο φαινόμενο, που οφείλεται στο εμπόριο και τη μεγάλη εισροή πλούτου, αφορά στην ύπαρξη μεγάλου αριθμού δούλων που βοηθούσαν είτε σε χειρωνακτικές εργασίες είτε τις οικίες των εύπορων Χιωτών. Η πολυπληθής παρουσία των δούλων, ιδίως στις περιόδους που επικρατούσε το δημοκρατικό πολίτευμα, υπήρξε παράγοντας πολιτικής αστάθειας, καθώς αυτοί εξεγείρονταν και μετατρέπονταν σε εσωτερικούς εχθρούς. Μετά το τέλος της κυριαρχίας του προσκείμενου στους Πέρσες τυράννου Στράττη, η Χίος συμμετέχει από κοινού με τις άλλες πόλεις-κράτη στην Ιωνική επανάσταση, αφού έχει εγκαθιδρύσει δημοκρατικό πολίτευμα. Κατά τη διάρκεια της επανάστασης, οι σύμμαχοι της Λέσβιοι και Σάμιοι, διαφοροποιούν τη πολιτική τους και εγκαταλείπουν τη ναυμαχία στη Λάδη. Έτσι, η αναμέτρηση αυτή οδηγείται σε ήττα, με τους Χιώτες που έμειναν μόνοι και αντιμετώπισαν τους Πέρσες, να δέχονται

μεγάλο πλήγμα στο στόλο και να χάνονται πολλοί από αυτούς. Αργότερα όπως όλοι οι κατακτημένοι λαοί της περσικής αυτοκρατορίας, έτσι και αυτοί αναγκάστηκαν να παραχωρήσουν το στόλο τους στους Πέρσες, στρεφόμενοι κατά των αδελφών τους Ελλήνων, κατά τη διάρκεια των Μηδικών πολέμων.

Κοινή με τις άλλες πόλεις ήταν επίσης η συμμετοχή της Χίου στη Δηλιακή συμμαχία, στην οποία κατείχε εξαιρετη θέση, καθώς και αυτή ήταν απαλλαγμένη από την καταβολή ποσού και συμμετείχε μόνο με τον ισχυρό στόλο της. Στα χρόνια που ακολούθησαν και μετά το ξέσπασμα του Πελοποννησιακού πολέμου, οι Χιώτες υπήρξαν οι πολυτιμότεροι σύμμαχοι των Αθηναίων και χάρη στη δική τους συνδρομή οι τελευταίοι έγιναν κυρίαρχοι στο Αιγαίο και εκδίωξαν τους Πέρσες. Επίσης τους είδαμε να συνδράμουν τους αθηναίους στην καταστολή της αποστασίας της Μυτιλήνης από τη συμμαχία, επιτιθέμενοι όμως σε μια γείτονα και αδελφή πόλη, γεγονός που τους προβλημάτισε αρκετά και για το δικό τους μέλλον μέσα στη συμμαχία. Η επιρροή της Αθήνας, όμως, ήταν τόσο δυνατή, ώστε οι ολιγαρχικοί της Χίου σπάνια διατύπωναν διαφορετική πολιτική στάση σε ό,τι αποφάσιζαν οι δημοκρατικοί και εκτελούσαν πιστά τις εντολές των Αθηναίων, φοβούμενοι κυρώσεις και εξορία.

Μετά όμως από πολλές στρατιωτικές επιχειρήσεις, η μεγάλη κόπωση που επήλθε στους Χιώτες, η δυσπιστία των ισχυρών συμμάχων τους Αθηναίων, οι οποίοι τους ανάγκασαν να καταστρέψουν τα ανεγειρόμενα τείχη της πόλης, καθώς και η αποτυχία στη Σικελία οδήγησαν σε σταδιακή μεταστροφή της πολιτικής τους. Εφεξής, η Χίος συνακολουθούσε τις γείτονες πόλεις της Λέσβου και της Σάμου, προσεγγίζοντας σταδιακά τη Σπάρτη. Όπως είδαμε παραπάνω, η πονηρία του Αλκιβιάδη έκανε τους ολιγαρχικούς στη Χίο να πιστέψουν πως σπεύδουν οι Σπαρτιάτες για να τους ενισχύσουν ώστε να αποστατήσουν από τους Αθηναίους, ενώ έκπληκτοι και οι δημοκρατικοί άφησαν τη τύχη του νησιού στους αντιπάλους τους λόγω και της κόπωσης και της ηγεμονικής συμπεριφοράς της Αθήνας. Ο ενθουσιασμός τους ήταν τέτοιος που έσπευσαν να πείσουν και τη Μήθυμνα και τη Μυτιλήνη να αποστατήσουν, στέλνοντας μερικά πλοία εκεί, αλλά απέτυχαν, καθώς οι κάτοικοι δε πείστηκαν φοβούμενοι τον αθηναϊκό στόλο που τους προσέγγιζε.

Καθώς ο πόλεμος μοιραία είχε μεταφερθεί στο Αιγαίο, και μόνο τη Σάμο κατείχαν οι Αθηναίοι, παρατηρείται μια αντιπαλότητα μεταξύ των ολιγαρχικών που συνέχιζαν στο πλευρό των Σπαρτιατών και των φιλο-αθηναίων δημοκρατικών που διατύπωναν σκέψεις παράδοσης της πόλης, τη στιγμή που ο αθηναϊκός στρατός κατέστρεφε τα περίχωρα της Χίου. Όπως είπαμε παραπάνω, υπήρχαν και πολλοί δούλοι οι οποίοι, εκμεταλλευόμενοι τη γενική σύγχυση, εγκατέλειψαν τους Χιώτες ολιγαρχικούς και προσχώρησαν στους Αθηναίους. Οι έριδες συνεχίστηκαν και κάθε νίκη που σημειωνόταν είτε από την Αθήνα είτε από τη Σπάρτη οδηγούσε σε εκδίωξη των αντίστοιχων αντιπάλων στο νησί, έως ότου έληξε ο πόλεμος με την ήττα των Αθηναίων και οι Λακεδαιμόνιοι εγκατέστησαν νέα τυραννία στη Χίο. Η δεκαρχία που επέβαλαν οι Σπαρτιάτες ήταν τόσο σκληρή ώστε να μεταστραφεί αμέσως το κλίμα κατά των νικητών του πολέμου, καθώς όχι μόνο καταφαινόταν ενάντια στους δημοκρατικούς αλλά τιμωρούσε και ευγενείς μετριοπαθείς ώστε να εδραιώσει με ασφάλεια την κυριαρχία της. Μετά το 384 π.Χ., και αφού οι Σπαρτιάτες έχασαν τη κυριαρχία τους στο Αιγαίο, η επιστροφή στην επιρροή της Αθήνας -που εν τω μεταξύ είχε ανακτήσει τις δυνάμεις της- αποτελούσε συνολική επιθυμία, μιας και η Ανταλκίδειος ειρήνη έφερε στο προσκήνιο τους Πέρσες, οι πεποιθήσεις και η σκληρότητα των οποίων ταυτίζονταν με τη διακυβέρνηση των Σπαρτιατών. Η πολιτική ταύτιση έγινε στα πλαίσια της β' Αθηναϊκής συμμαχίας και ακολούθησαν και άλλες πόλεις, όπως η Λέσβος. Αυτές συμμετείχαν από κοινού στο Κορινθιακό πόλεμο, ενισχύοντας τους Αθηναίους. Αργότερα, αποχώρησε από τη συμμαχία η Χίος, με υποκινητές τους ολιγαρχικούς και το σατράπη Μαύσωλο που απέβλεπε να την κατακτήσει. Εξίσου όμως συνετέλεσε και το γεγονός ότι η Αθήνα επέστρεψε στα λάθη της Δηλιακής συμμαχίας και με μισθοφορικό στρατό προέβαινε σε αδικίες έναντι των συμμάχων της. Στις συγκρούσεις που ακολούθησαν έχουμε και τη λύση της πολιορκίας της Σάμου από τους Χιώτες. Μετά από πολλές περιπέτειες, επικράτησε ειρήνη, το 355 π.Χ., καθώς η Αθήνα θεώρησε τη Χίο και τις άλλες πόλεις εκτός συμμαχίας. Θα συνεργαστούν εκ νέου, όπως είδαμε, μετά τις εκκλήσεις του Δημοσθένη, ώστε να αποτραπεί τη τελευταία στιγμή η κατάληψη του Βυζαντίου από τους Μακεδόνες.

Διαιρεμένη η Χίος πάντοτε στις δύο παρατάξεις συνέχισε τη πορεία της και μέχρι τη μακεδονική κατάκτηση της περιοχής, που ολοκληρώθηκε μετά τη μάχη στο Γρανικό. Έως τότε, όπως και στη Μυτιλήνη, οι δυο παρατάξεις είχαν προσαρμόσει τις πεποιθήσεις τους στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, με τους πέρσες σατράπες να υποστηρίζονται από τους ολιγαρχικούς και τους μακεδόνες κατακτητές από τους δημοκρατικούς, χωρίς όμως να αναλογίζονται πως και οι δύο επιθυμούν την εκμετάλλευσή τους. Οι μεν εξόριζαν τους δε, αναλόγως ποιοι ήταν στην εξουσία. Οι χιώτες φάνηκαν σε αυτή τη περίοδο να επιθυμούν την ανεξαρτησία τους, περισσότερο από κάθε φορά, όμως η πολιτική αστάθεια και ο διχασμός, στάθηκαν ικανά να την εξαντλήσουν οικονομικά και να χάσει τη σπουδαία ναυτική της δύναμη. Οι πολιτικές επιλογές των τοπικών αρχόντων που άλλαζαν συνεχώς ανάλογα με τη γενική κατάσταση και το ατομικό όφελος και αυτό τους έκανε να μην αντιληφθούν ότι οι περισσότεροι σύμμαχοί τους επεδίωκαν σχέσεις μαζί της μόνο για δικές τους πολιτικές σκοπιμότητες.

3.2 Σάμος

Η Σάμος, όμοια με τη Λέσβο και τη Χίο, τοποθετούμενη στο βόρειο Αιγαίο, αποτέλεσε και αυτή σημείο συνάντησης μεταξύ των λαών της Μεσογείου κατά την αρχαιότητα, ένα σημαντικό εμπορικό και πνευματικό κέντρο της εποχής. Η πολιτική ζωή της Σάμου παρουσιάζει ιδιαιτερότητες σε σχέση με τα άλλα νησιά, καθώς εκεί υπήρξε μια πρώιμη μορφή δημοκρατίας πολύ πριν τη κλασική εποχή: γεωργοί της περιοχής, οι λεγόμενοι γεώμοροι, ανέτρεψαν το βασιλιά Αμφικράτη και διοίκησαν τη Σάμο δίδοντας ελευθερίες στο πλήθος, ελεγχόμενοι μάλιστα και από ένα εκλεγμένο σώμα, τη γερουσία. Μια άλλη ομοιότητα είναι και η παρουσία δούλων, οι οποίοι όμως εξεγέρθηκαν και κέρδισαν την ανεξαρτησία από τους διοικούντες γεώμορους, εγκαταλείποντας τη Σάμο. Η ανάπτυξη του εμπορίου και η ανάδειξη της ως μεγάλης ναυτικής δύναμης της περιοχής, όπως και η Χίος, οδήγησαν

στη συγκέντρωση πλούτου από εμπόρους και αστούς που μετέτρεψαν την οικονομική αυτή δύναμη σε πολιτική εξουσία, ανατρέποντας τους γεώμορους, γενόμενοι τύραννοι. Σημαντικότερος από αυτούς ο Πολυκράτης, στην εποχή του οποίου η Σάμος γνώρισε μεγάλη οικονομική άνθηση, αναπτύχθηκε ο στόλος της με νέα πλοία και χτίστηκαν τα τείχη της, τα οποία την εποχή εκείνη αποτελούσαν μεγάλα τεχνικά επιτεύγματα. Όπως και στις προηγούμενες πόλεις-κράτη που μελετήθηκαν, μετά την κατάληψή της από τους Πέρσες, η Σάμος διοικήθηκε από τυράννους, των οποίων η σκληρότητα και η αδικία εξανάγκασε πολλούς από τους κατοίκους να εγκαταλείψουν το νησί και να καταφύγουν στα απέναντι παράλια.

Ως προϊόν πολιτικού εξαναγκασμού πρέπει να ερμηνεύσουμε το γεγονός ότι οι Σάμιοι, υπό τον τύραννο Αιάκη, υποστήριξαν τους Πέρσες στους Μηδικούς πολέμους. Αργότερα επαναστάτησαν και συμμετείχαν στην Ιωνική επανάσταση. Την κρίσιμη στιγμή, όμως, οι μετέχοντες στη ναυμαχία στη Λάδη σάμιοι στρατηγοί, αποσύρθηκαν, παρασυρόμενοι από τον Αιάκη, ο οποίος ανέκτησε την εξουσία του και προχώρησε σε βαριά αντίποινα εναντίον των πολιτών που τον ανέτρεψαν. Η Σάμος, μετά τη νίκη των Ελλήνων κατά των Περσών, συμμετέχει και αυτή, όπως και άλλες πόλεις, στη Δηλιακή συμμαχία και, μετά τη Χίο, κατέχει σημαντική θέση στη συμμαχία, με την υποχρέωση όμως να καταβάλλει χρηματικό ποσό στο συμμαχικό ταμείο. Η Σάμος γνωρίζει τα χρόνια αυτά μεγάλη ευημερία και αναπτύσσει ακόμα πιο ισχυρό στόλο, γεγονός που της δίνει τη δυνατότητα να ιδρύσει αποικίες και να μεγαλουργήσει όχι μόνο οικονομικά αλλά και πολιτισμικά. Η ισχυροποίηση της Σάμου μέσα στη συμμαχία θορύβησε, όπως είδαμε, τους Αθηναίους, που αισθάνονταν να απειλείται η ηγεμονία τους και ζητούσαν αφορμή να την καταστρέψουν. Το ολιγαρχικό πολίτευμα της Σάμου, ο πόλεμος της με τη Μίλητο και η ζηλοφθονία της μιλήσιας συζύγου του Περικλή, ήταν οι αφορμές που ζητούσαν οι Αθηναίοι για να στραφούν εναντίον της.

Η τελική ήττα της Σάμου από τους Αθηναίους επέφερε όχι μόνο οικονομική καταστροφή αλλά και μεγάλη διαίρεση στο εσωτερικό της πολιτικής της ζωής, καθώς η Αθήνα εγκαθίδρυσε δημοκρατικό πολίτευμα, απέστειλε κληρούχους και εξόρισε πολλούς οπαδούς των ολιγαρχικών. Οι τελευταίοι, βλέποντας τη Μυτιλήνη να αποστατεί το 428 π.Χ. από τη συμμαχία, είδαμε πώς δημιουργούσαν κλίμα κατά της

αθηναϊκής ηγεμονίας ξεσηκώνοντας τους συμπατριώτες τους. Η Σάμος, όμως, με τη βοήθεια της Αθήνας, παρέμεινε πιστή σύμμαχος σχεδόν έως το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου και χρησιμοποιούνταν ως βάση των Αθηναίων για τις επεμβάσεις τους στα γύρω νησιά. Το 411 π.Χ. το νησί γίνεται πεδίο άσκησης της πολιτικής του Αλκιβιάδη, ο οποίος για δικούς του σκοπούς ήθελε να καταλυθεί η δημοκρατία στην Αθήνα. Έτσι, ευρισκόμενος στο νησί, θεώρησε πως έπρεπε να πειστούν αρχικά οι στρατηγοί της οπισθοφυλακής των Αθηναίων στη Σάμο. Τελικά, οι πολιτικές ενέργειές του είχαν ως αποτέλεσμα η Σάμος να παραμείνει δημοκρατική με την υποστήριξη των στρατηγών, ενώ η Αθήνα να αποκτήσει για μικρό χρονικό διάστημα ολιγαρχικό πολίτευμα. Τη χρονική αυτή στιγμή, το σύνολο των ενεργειών των δημοκρατικών για την αποκατάσταση του πολιτεύματος στην Αθήνα έχει ως επίκεντρο τη Σάμο, γεγονός που την καθιστά κρίσιμο παράγοντα των πολιτικών εξελίξεων. Επίσης, και στο εσωτερικό του νησιού υπάρχει μεγάλος διχασμός μεταξύ των παρατάξεων, με δολοφονίες από δημοκρατικούς, που υποστηρίζονται από το στρατό των Αθηναίων, πολλών πρωταιτίων της αποτυχημένης ολιγαρχικής εξέγερσης. Μετά την ήττα των Αθηναίων, το νησί παραδόθηκε στους Λακεδαιμονίους που επανάφεραν το ολιγαρχικό πολίτευμα και προχώρησαν σε αντίποινα κατά των δημοκρατικών πολιτών της Σάμου. Ο εμφύλιος αυτός συνεχίστηκε, καθώς στο νησί διαρκώς εναλλάσσονται οι κατακτητές, Σπαρτιάτες και Αθηναίοι, με τους πολίτες οπαδούς των δυο αυτών αντιπάλων να αλληλοσπαράσσονται μεταξύ τους.

Η Σάμος, σε αντίθεση με τις άλλες πόλεις-κράτη που εξετάσαμε, δε συμμετείχε στη β' Αθηναϊκή συμμαχία, ενώ μετά την ανάκτηση του νησιού από τους Αθηναίους, όπως είδαμε, έχουμε αποστολή κληρούχων και μάλιστα σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Οι Αθηναίοι θέλησαν να παρουσιαστούν στους Σάμιους ως απελευθερωτές από το περσικό ζυγό, αλλά και παράλληλα να τους τιμωρήσουν που δε συμμετείχαν στη συμμαχία. Η κίνησή τους αυτή πραγματοποιήθηκε χάρη στη φιλοδοξία του Τιμόθεου που πολιόρκησε και κατάκτησε τη Σάμο. Τόση σπουδαιότητα οικονομική και πολιτική είχε το νησί για τους Αθηναίους ώστε να αποστείλουν κληρούχους για να εδραιώσουν την επικυριαρχία τους. Η παρουσία τους εκεί αποσκοπούσε στο να αποσταθεροποιήσει η Αθήνα το εσωτερικό της κοινωνίας της Σάμου, καθώς μαζί με φτωχούς πολίτες απέστειλε ως κληρούχους,

κακοποιά στοιχεία ακόμη και Σάμιους που είχαν εξοριστεί από ολιγαρχικούς, οι περισσότεροι εκ των οποίων ήταν εχθροί της κοινωνικής ισορροπίας αλλά και της δημοκρατίας. Οι κληρουχίες στη Σάμο, μαζί με την αλαζονεία που επέδειξε για δεύτερη φορά η Αθήνα, αποτελούν την αιτία που αποστάτησαν από τη β΄ Συμμαχία η Χίος και άλλες πόλεις. Το κυριότερο, όμως, είναι πως η Σάμος έχανε για άλλη μια φορά την αυτονομία της, ενώ οι κάτοικοί της απομακρύνθηκαν στις γύρω αποικίες, καθώς τα αντίποινα, οι διώξεις και η απώλεια τις περιουσίας τους ήταν δυσβάσταχτες.

Έτσι, η Σάμος κατοικείται έως τα χρόνια του Μεγάλου Αλεξάνδρου κυρίως από εποίκους, καθώς έχει παραχωρηθεί στην υποτελή στους Μακεδόνες Αθήνα, ενώ οι γηγενείς βρίσκονται αυτοεξόριστοι στα παράλια της Μικράς Ασίας. Τα διατάγματα του Αλεξάνδρου για επαναπατρισμό θορύβησαν τους κληρούχους αλλά δεν εφαρμόστηκαν, καθώς αυτός πέθανε. Τελικά, το 332 π.Χ., οι διάδοχοί του επέτρεψαν την επιστροφή των εξόριστων, ενώ υπεγράφησαν συμφωνίες ειρήνης και λησμονηθήκαν τα δεινά που υπέστησαν οι Σάμιοι από τους Αθηναίους όλη σχεδόν τη περίοδο που εξετάσαμε.

4.Επίλογος

Γίνεται κατανοητό πως και τα τρία νησιά που μελετήσαμε παραπάνω ακολουθούν κοινή πορεία, κυρίως στην αρχή της κλασικής περιόδου, καθώς βρίσκονται καθυποταγμένα από τους Πέρσες και διατυπώνουν κοινούς πόθους για απελευθέρωση από το τυραννικό καθεστώς και τους υπηρέτες του. Έτσι, αμέσως μετά το τέλος των Περσικών πολέμων υπάρχει μια διάχυτη επιθυμία αυτά τα νησιά να είναι ανεξάρτητα και, εκμεταλλευόμενα τα κοινά γεωστρατηγικά χαρακτηριστικά τους, να ακολουθήσουν μια πορεία οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας. Τη χαρά της ανεξαρτησίας και της απολύτρωσης από τα σατραπικά καθεστώτα διαδέχεται η αντιπαλότητα και η αντιζηλία, καθώς και τα τρία αναγκάζονται να τοποθετηθούν πολιτικά στην αέναη διαμάχη και τον ανταγωνισμό μεταξύ των δύο ισχυρών αντιπάλων της εποχής, της δημοκρατικής Αθήνας και της συντηρητικής Σπάρτης. Έτσι, η όποια ευημερία και οικονομική ανάπτυξη, που τυχόν διαφαίνονταν ως προοπτική

προερχόμενη από το δικαίωμα για αυτοδιάθεση των νησιών, διαψεύδεται. Οι διαμάχες, οι αποστασίες και η καταστολή τους με τη βοήθεια του ενός γείτονα κατά του άλλου, και η συμμετοχή σε πολεμικές επιχειρήσεις του Πελοποννησιακού πολέμου, τα διαχωρίζει από την κοινή πορεία προόδου και τα θέτει σε μια καταστροφική τροχιά, καθιστώντας τα πιόνια στη σκακιέρα των ισχυρών της εποχής.

Ο ηγεμονισμός της Αθήνας και ο ανταγωνισμός με τη Σπάρτη φέρνει στο προσκήνιο όλες τις αντιπάθειες και της έριδες, αλλά και την αιώνια διαμάχη μεταξύ ολιγαρχικών και δημοκρατικών, τον παλιό ανταγωνισμό δηλ. μεταξύ των πόλεων-κρατών, ακόμα και εντός ενός μόνου νησιού, ενώ εμπλέκει όλα τα νησιά σε μια διαρκή πολιτική και κοινωνική αστάθεια, με δολοφονίες αντεκδικήσεις ή εξορίες κτλ. Όμοια και ο τοπικισμός τους αποτρέπει να αντιληφθούν τις δυνατότητες που έχουν από κοινού και, αντί να συνεργαστούν προς όφελος των πολιτών τους, στρέφονται ο ένας κατά του άλλου, οδηγούμενα στη φθορά, την κόπωση και την παρακμή. Άλλωστε, όπως περιέγραψε ο Θουκυδίδης, είναι στη <<φύση των πραγμάτων>> αυτός που πρόκειται να υποταχθεί να αντιδρά στη δύναμη του δυνατού, που τη χρησιμοποιεί για να τον υποτάξει, καθώς επιθυμεί να αυξήσει την ισχύ του. Αυτή η αλληλεπίδραση με τους ισχυρούς αντιπάλους της εποχής και των τριών νησιών, τα οδήγησε σε εναλλαγή συμμάχων και συμφερόντων και, τελικά, την καταστροφή και τις αλληπάλληλες υποδουλώσεις στους εκάστοτε κατακτητές Πέρσες, Αθηναίους, Σπαρτιάτες ή Μακεδόνες.

Ο θεσμός της πόλης-κράτους, με όποια μορφή και εάν παρουσιαζόταν σε κάθε κοινωνία χωριστά, στα παραπάνω νησιά παρατηρούμε πως τελικά δεν είχε τη δυνατότητα να αμβλύνει έστω και ελάχιστα την ανισότητα μεταξύ των πολιτών, με αποτέλεσμα οι συγκρούσεις να είναι διαρκείς και το χάσμα μεταξύ πλούσιων και φτωχών να διευρύνεται συνεχώς, διασαλεύοντας την ενότητα μέσα στις τοπικές κοινωνίες. Αυτή, λοιπόν, η διαφαινόμενη διαίρεση σε φατρίες, σε δημοκρατικούς και ολιγαρχικούς, ελεύθερους και δούλους, αποτελεί την κύρια αιτία αλληλοσπαραγμού τόσο των πολιτών των νησιών που εξετάζουμε μεταξύ τους, όσο και σε σχέση με τους υπόλοιπους Έλληνες. Χάνοντας την ενότητα και εξουθενωμένοι από τους διαρκείς πολέμους, οι ισχυροί αντίπαλοι συμπάρεσαν τα νησιά, εκμεταλλευόμενοι τις τοπικές αντιπαραθέσεις. Αυτά παρήκμασαν στο τέλος της κλασικής εποχής και

υποτάχθηκαν χωρίς καμία αντίσταση στο νέο ισχυρό κατακτητή, τη Μακεδονία. Ίσως ήταν αναμενόμενο, καθώς οι πολίτες έχασαν την ευκαιρία να ξεπεράσουν τον εγωισμό και τη μισαλλοδοξία τους και να συσσωματωθούν σε ένα πολιτικό σύνολο, με πραγματική δημοκρατία, κοινωνική ισότητα και δικαιοσύνη.

Βιβλιογραφία

- Botsford&Robinnson, Αρχαία Ελληνική Ιστορία, Αναθεωρημένη από το Καθηγητή Donald Kagan, Μτφρ: Σωτήριου Τσιτσώνη, Αθήνα: Μιετ,2015
- Marie-Francoise Baslez, Πολιτική Ιστορία του Αρχαίου Ελληνικού Κόσμου Μτφρ: Μαίρη Στεφάνου, Αθήνα: Πατακης,2013
- Απόστολος Γονιδέλλης, Ιστορία της Αρχαίας Λέσβου, Μυτιλήνη: Αιολίδα, 2012
- Αθηνά Δημοπούλου-Πηλιούνη, Λεσβίων Πολιτεία, Αθήνα : Ευρασία, 2015
- Μ.Καλλοναίος ,Λέσβος Το Νησί της Αγάπης της Αρμονίας, Αθήνα,1934
- Βλαστός Αλέξανδρος, Χιακά Ιστορία της Νήσου Χίου,Ερμουπολη,1846, Δωρεά Θεμιστοκλή & Δημητρίου Τσάτσου στο Πανεπιστήμιο Κρήτης
- Γεωργίου Ζολώτα, Ιστορία της Χίου, Τόμος Β΄, Αθήνα:Σακελλαριου,1924
- Μερούσης Νικος, Χίος Φυσικο Περιβάλλον & Κατοικηση,Χίος:Αιγας,2002
- Σεβαστόπουλος Νίκος , Σάμος: Αναδρομή στην Ιστορία της, Αθήνα,2013
- Σαμιακές Μελέτες τόμος Β΄, Πνευματικό Ίδρυμα Σάμου
<<Νικόλαος Δημητρίου >>,Αθήνα,1996
- Σταματιάδη Επαμεινώνδα, Σαμιακά Τόμος Α΄,Αθήνα:Ζαφειρης-Σοφουλης,1965, Ψηφιοποίηση Πανεπιστήμιο Αιγαίου Σάμος, 2010
- Βακιρτζή Ιωάννη, Ιστορία της Σάμου, Σάμος:1912, Ψηφιοποίηση Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Μαθηματικών Σάμος, 2011
- Βοϊκλής Γεώργιος, Σάμος: Σελίδες Ιστορίας, Αθήνα:Υπεροριος,2012
- Κουτζαμάνη Αριστείδη, Λεσβιακό Ημερολόγιο 2008,Μυτιλήνη:Τυπογραφειο Δουκα,2008
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμοι 4,5,6 Αθήνα: Εκδοτική Αθηνων,2000

